

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

a

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta managementu v Jindřichově Hradci

Sociální pedagogika

Hodnotový svět současné mládeže

Bakalářská práce

2012

Vedoucí práce:

Mgr. Miroslav Procházka, Ph.D.

Vypracovala:

Lucie Malatínová, DiS.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci na téma „Hodnotový svět současné mládeže“ vypracovala samostatně a použila jsem pramenů a zdrojů, které cituji a uvádím v seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích, na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. Zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textů mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Lucie Malatínová

V Prachaticích, 11. 7. 2012

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Miroslavu Procházkovi, Ph.D. za ochotu a vstřícnou pomoc při vedení bakalářské práce a za jeho cenné rady. Dále děkuji všem školám, žákům a studentům, kteří byli ochotní zúčastnit se dotazníkového šetření. A v neposlední řadě děkuji své rodině za trpělivost a podporu, kterou mi projevili při psaní této práce.

Lucie Malatínová

V Prachaticích, 11. 7. 2012

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou hodnot se zaměřením na hodnoty současné mládeže.

V teoretické části jsou zmíněny některé pojmy, jež s hodnotami souvisejí. Jsou zde rozpracována různá pojetí a klasifikace hodnot. Dále jsou zde předloženy charakteristiky mládeže s důrazem na hodnotový vývoj. Nedílnou součástí teoretické části je i nástin některých metod výzkumu hodnot.

Praktická část je zaměřena na zmapování hodnot mládeže na prahu mládí formou dotazníkového šetření. Cílem praktické části je porovnat hodnoty dívek a chlapců a zároveň hodnoty žáků ukončujících základní školu a studentů na konci prvních ročníků škol středních.

Klíčová slova: hodnoty, mládež.

Abstract

The bachelor work deals with values, with a focus on the values of contemporary youth.

The theoretical part contains some concepts that are related to the values. There are developed different concepts and the classifications of values. Also there are presented the characteristics of youth with an emphasis on development of values. An integral part of the theoretical part is an outline of some methods of research values.

The practical part is focused on mapping the values of youth on the verge of youth in the form of a questionnaire survey. The aim of the practical part is to compare the values of girls and boys and also compare the values of pupils, who terminating a grammar school and the values of students at the end of the first year of secondary school.

Keywords: values, youth.

Obsah

ÚVOD	6
1 Hodnoty a pojmy s nimi spojené	8
2 Hodnotový svět.....	11
2.1 Co mohou být hodnoty	11
2.2 Vznik a původ hodnot.....	13
2.3 Klasifikace hodnot	14
3 Charakteristiky mládeže ve vztahu k hodnotám	17
3.1 Pojetí mládeže.....	17
3.1.1 Sociální a psychologické charakteristiky mládeže	17
3.2 Mládež a hodnotový vývoj	18
4 Vybrané metody výzkumu hodnot	20
4.1 Nejznámější koncepty.....	20
4.2 Další metody výzkumu hodnot	23
5 Výzkumné šetření	26
5.1 Cíl výzkumného šetření	26
5.2 Předpoklady výsledků výzkumného šetření	26
5.3 Výzkumný terén.....	26
5.4 Výzkumný vzorek.....	27
5.4.1 Charakteristika respondentů	27
5.5 Metoda výzkumného šetření	28
5.5.1 Dotazníková metoda	28
5.5.2 Výběr výzkumného konceptu	29
5.6 Prezentace a interpretace výsledků výzkumného šetření.....	29
5.6.1 Cílové hodnoty.....	30
5.6.2 Instrumentální hodnoty	41
5.7 Shrnutí výsledků sociálního šetření	51

ZÁVĚR.....	53
Seznam tabulek	54
Seznam grafů	55
Seznam použitých zdrojů	56
Seznam příloh	58

*„Každý z nás nese v sobě svůj niterný svět, svět toho, čeho si váží,
čím pohrdá, po čem touží, o čem sní,
a tento neviditelný svět je zdrojem častých nepochopení
a strážní mezi lidmi.“*

Stanislava Kučerová

ÚVOD

Hodnotový svět... Každý máme vlastní, každý máme jiný, jedinečný. Mění se spolu s námi. Bude jiný na základě prostředí, ve kterém žijeme, politické situace, která nám vládne nebo třeba v závislosti na věku. Jiný bude pravděpodobně mít tříletý chlapec honící se za míčem, mladý zamilovaný pár, otec od rodiny nebo babička upoutaná na invalidní vozík.

Lze se vůbec zabývat hodnotami jako jasně daným jevem? To, co je pro někoho hodnotou nejvýše ceněnou, pro jiného nemusí znamenat vůbec nic. Jen my sami rozhodujeme o tom, zda se o hodnotu jedná či nikoliv. Hodnoty... jsou to slova, která říkáme, chování, jakým se projevujeme, činy, jež jsou pro nás typické, vlastnosti, které uznáváme, věci, kterých si vážíme nebo snad city, které prožíváme?

Zeptáme-li se člověka na jeho hodnotový žebříček, patrně nám začne vyjmenovávat rodinu, zdraví, lásku, přátelství atd. a to zřejmě proto, že předpokládá, že by to tak mělo být nebo je dokonce přesvědčen, že tomu tak u něj skutečně je. Opravdu jsou ale tyto hodnoty pro daného člověka tím „nej“ a odpovídá tomu i jeho chování a jednání v běžných životních situacích? Možná je pro něj ve skutečnosti daleko důležitější to, zda má na sobě značkové oblečení nebo kolik vydělává peněz. Napadá mě tedy otázka, zda je vůbec možné zkoumat hodnoty lidí s validními výsledky, aniž bychom museli tajně pozorovat chování vybraných jedinců v reálných situacích. Pokusím se o to v rámci této bakalářské práce.

K volbě tématu bakalářské práce mě vedlo především mé zaměstnání, kde se setkávám s mladými lidmi jakožto klienty. Co je v životě důležité pro zamilované, nešťastné, bouřící se, vzdorovité, poslušné, přemýšlivé, společenské, osamocené, znuděné a kdoví jaké ještě mladé dopívající? Čeho si váží mládež žijící v dnešním moderním světě, kdy už mezi námi neprobíhá interakce tváří v tvář, ale naučili jsem se komunikovat oddělení v čase a prostoru prostřednictvím moderní techniky? Co je pro mládež - v době, kdy nás rodiče učí starat se pouze sami o sebe a o své blaho, každou chvíli slyšíme o šikaně, posledních pár let také o kyberšikaně, stále se snižuje věk, kdy mladí lidé začínají experimentovat s návykovými látkami (ať už legálními či nelegálními) a páchají trestné činy - vlastně hodnotné?

A právě hodnotovým světem těchto mladých lidí se bude zabývat tato bakalářská práce. V rámci teoretické části bude vymezeno několik pojetí hodnot a některých dalších pojmů týkajících se hodnot. Dále tato část obsáhne základní charakteristiky mládeže. Jaké

hodnoty současná mládež má, jaký je její hodnotový svět? Jaký vliv na podobu hodnotového žebříčku mládeže má genderový aspekt? Tyto otázky se pokusím zodpovědět na základě praktické části práce.

1 Hodnoty a pojmy s nimi spojené

Je zcela běžné, že se o hodnotách pojednává jednou jako o „žebříčku hodnot“, jindy jako o „hodnotových orientacích“, jindy zase prostě jako o „hodnotách“, se stejnými nebo spíše nespecifikovanými vymezeními toho, co se pod těmito termíny při zkoumání hodnot myslí (Prudký, 2009, s. 30).

Často se v těsné blízkosti hodnot (někdy i jako synonyma pro hodnoty nebo jejich části) používají i *normy chování*. (Prudký, 2009, s. 31), i když někteří autoři (Brezinka) od sebe normy a hodnoty odlišují.

Na tomto místě si tedy blíže vysvětlíme některé pojmy, jež se mohou objevit dále v textu nebo jsou s hodnotami úzce spojeny a proto považují za vhodné je zde zmínit:

- *Axiologie* je obor, který se zabývá definováním, systémem a hierarchizací hodnot, jejich vztahy ke společnosti a struktuře osobnosti; zatímco behaviorismus v otázce hodnot rezignoval, ostatní psychologické směry hodnoty zařazují do svého bádání; hodnotami se zabývali již starořeční filozofové, později D. Hume, I. Kant, F. Brentano, existencialismus a celá fenomenologická škola (Hartl, Hartlová, 2009, s. 67). Kučerová (1996) definuje axiologii jednoduše jako nauku o hodnotách a hodnocení.

Současná axiologie pojednává o syndromech hodnot, tedy tendencích hodnot sjednocovat se do obecnějších a složitějších strukturálních a dynamických celků. Princip strukturálního uspořádání označuje dva typy organizace hodnotového systému: vertikální a horizontální uspořádání hodnot. Koncepce vertikálního uspořádání hodnot se promítá zejména od učení o subordinaci motivů a potřeb (Maslowova hierarchie potřeb) nebo o hierarchii postojů. Vyskytují se však i jiné situace a ty problematizují absolutní platnost principu hierarchického uspořádání hodnot. Takovým momentem je existence horizontálního uspořádání hodnot umožňující simultánní determinace chování hodnot stejné řady a podobného stupně žádoucnosti. Příkladem je tendence k seskupování *cílových a instrumentálních hodnot* do větších strukturálních celků (Cakirpaloglu, 2004, s.366 -367).

- *Hodnocení* = přičítání nebo upírání hodnoty, účelu, významu, cennosti nějakému jevu, jeho uvedení do vztahu k lidským potřebám a zájmům. Hodnotit neznamená v axiologii poměřovat kvantitativní a určovat velikosti různých měr a vah. Hodnotit znamená

volit mezi kvalitami, vybírat, dávat přednost a odmítat na základě určitých kritérií, standardů a vzorců. (Kučerová, 1996, s. 60-61).

Hodnocení má vždy povahu subjektivního přijímání a prožívání všeho, co má pro člověka osobní význam, a z hlediska psychiky jedince se hodnocení týká její poznávací, citové a snahové stránky. Pro jedince je hodnotou to, co má osobní význam pouze pro něj. Významnost hodnoty pro člověka má různou míru, ať už jde o hodnotu pozitivní či negativní (někdy i ambivalentní) (Dvořáková, 2000, s. 106-107).

Psychologický slovník nabízí vymezení hodnocení jako psychologickou charakteristiku či klasifikaci jevů, které nelze exaktně měřit, nejčastěji za pomoci škál, v diagnostice osobnosti; obsahuje vždy subjektivní vlivy hodnotitele (Hartl, Hartlová, 2009, s. 191).

- *Hodnotová hierarchie* znamená, že ne všechny hodnoty jsou co do fungování systému stejně významné. Pokud hodnotový systém vzniká jako cílový, je impulsem k této hierarchii zaměřenost lidského jednání, v němž jsou *hodnotové priority* obvykle jasně vyjádřeny. Jedna nebo několik hodnot se tím dostává do pozice hodnot *dominantních* a určujícím způsobem ovlivňují pohyb struktury systému a charakter jeho fungování (Dorotíková, 1998, s. 71).

Skutečná hodnotová hierarchie je složitým řetězcem provázaných vztahů a předpoklad, že tato hierarchie je založena v jednom, a to nejvyšším principu, by byl chybný. Této chyby se podle Hartmanna dopouštějí všechny filosofické etiky, které věří že lze z uznání jakési „nejvyšší“, protože „nejobecnější“ hodnoty logickým způsobem „odvodit“ všechny nižší hodnoty, tedy i celý hodnotový systém. Jak si přitom vysvětlit, že často jsou to právě elementární a konkrétní hodnoty, tedy poslední hodnoty v pořadí, které v našem životě hrají větší roli, než hodnoty svou obecností „vyšší“ (tamtéž, s. 71-72)?

Idea pořadí hodnot je často chápána výlučně jako hierarchické pořadí, avšak vztahy mezi hodnotami mohou mít, i charakter koexistence, soužití v rovině lineární (tamtéž, s. 72).

Hierarchie hodnot určuje nejobecnější postoje, životní styl a morálku každého člověka (Hartl, Hartlová, 2009, s. 187-188).

- *Hodnotová orientace* – v tomto výrazu lze hledat souvislost dynamiky a působení během času ve spojení s určitým zacílením. Jde o postupné utváření hodnot v čase. Hodnotové orientace vyjadřují specifikaci hodnot přijatých daným nositelem v procesech

a zaměřeních. Jde o trend převažujících hodnot a hodnocení daným nositelem hodnot. Hodnotové orientace jsou blízké obsahům jednotlivých hodnotových typů (Prudký, 2009, s. 34).

▪ *Normy chování* jsou někdy vyslovovány s hodnotami takřkajíc jedním dechem. Když se pokoušíme popsat hodnoty platné ve společnosti České republiky, chtě nechtě se musíme zabývat normami. Především proto, že normy – tedy pravidla pro chování, která nejsou vnímána účastníky jako nepřijatelná – jsou samy o sobě vždy vázané s přijatými hodnotami, a tudíž jejich analýza může sloužit jako součást potvrzování či vyvracení platnosti hodnot (Prudký, 2009, s. 37-38).

2 Hodnotový svět

Se slovem hodnota je snad vždycky spojena jakási vážnost, důležitost, něco, co je pozoruhodné (i když pojetí hodnot jsou stovky). Zdálo by se, že pojednávat o hodnotách je vždy jaksi vznešené. Hodnotami jako by nemohlo být nic obyčejného (Prudký, 2009, s. 11).

Co ale hodnoty vlastně jsou? První, jednoduchá, ale zásadní otázka, na kterou ovšem není zdaleka tak jednoduchá odpověď. Brezinka přidává i další otázky: Míni všichni totéž, když mluví o „hodnotách“? Na *které* hodnoty se má dbát při „výchově k hodnotám“, které se mají podporovat a o které se má usilovat? Všechny, které jsou, nebo jen nějaký výběr? Jaký výběr, a v jakém pořadí? Pro každého stejný výběr? Nebo pro všechny minimální kombinace společných „hodnot“ ve spojení s dodatečnými „hodnotami“ podle individuální volby? Co má patřit této minimální kombinaci „hodnot“ pro všechny? Kdo o tom rozhoduje? A podle jakých měřítek (1996, s. 111-112)? Cílem této kapitoly není zodpovědět všechny tyto otázky. Mohou nám ovšem posloužit k zamyšlení. Přesto se pokusíme zaměřit se alespoň na tu první, avšak nebudeme tvrdit, co hodnoty „jsou“, ale skromněji co „mohou být“. Důvod je prostý: autoři se shodují, že v zásadě není možné „jednoznačně a jednou provždy“ říci, co hodnoty jsou. Pro výraz „hodnota“ není žádné pravidlo užití, které by všichni dodržovali – ani v běžné řeči, ani ve filosofii, ani ve vědách (Prudký, 2009, s. 17, srov. též Brezinka, 1996, s. 112).

Nově se jak v hovorovém jazyce, tak ve vědách označují jako „hodnoty“ mnohé fenomény, které se dříve zřídka zaměňovaly s „hodnotami“ v přísném smyslu teorie hodnot: statky, normy, cíle či účely, měřítka, ideály, vzory, zásady, subjektivní záliby, zájmy, postoje, pozice orientační řády. Všechno, co je pro lidi subjektivně nebo objektivně důležité, se dnes nazývá „hodnota“; všechno, co je motivuje, o co usilují, podle čeho se skutečně orientují, rovněž to, podle čeho by se měli orientovat. Toto slovo má tucty významů, z nichž většina je dost neurčitých (Brezinka, 1996, s. 112).

2.1 Co mohou být hodnoty

Když hovoříme o hodnotách, máme na mysli nejen to, co je k životu nutné, potřebné a užitečné, ale i to, čeho si vážíme, co obdivujeme, co cítíme, i to, co milujeme, co je nám drahé, milé, co je blízké našemu srdci (Kučerová, 1996, s. 45).

Psychologický slovník popisuje hodnotu jako vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb, zájmů; hodnoty se vytvářejí a postupně diferencují v procesu socializace; je to součást společenského vědomí, hodnoty odrážejí kulturu společnosti (Hartl, Hartlová, 2009, s. 192).

Na druhé straně Giddens (1999) ve své Sociologii charakterizuje hodnoty jako představy jedinců nebo skupin o tom, co je žádoucí, správné, dobré či špatné. Právě na rozdílných hodnotách do značné míry spočívá variabilita mezi kulturami. Hodnoty jedince jsou výrazně ovlivněny konkrétní kulturou v níž žije (s. 549).

Brezinka (1996) nabízí hned několik pojetí hodnot:

V běžné řeči se slovem hodnota míní velmi často prostě statky, a to statky všeho druhu, které se oceňují jako hodnotné; všechno, co může být předmětem pozitivního hodnocení, tedy hodnotné předměty nebo nosiče hodnot. Jiní však mají na mysli jen dílčí řadu statků: normativní kulturní statky jako normy, ideály, vůdčí ideje, zásady, osmyslující obsahy víry, tedy normativní orientační statky, mnohdy také nazývané „orientační hodnoty“. Pro tyto uživatele jazyka jsou „hodnoty“ totéž co „normy“ – často omezené na morální normy, tedy na hodnotovou třídu mravně dobrého (s. 117).

Ve smyslu filosofického empirismu jsou hodnoty obecné vlastnosti (kvality, atributy), které se v procesech hodnocení připisují nositelům hodnot či statkům prostřednictvím hodnotových pojmů jako např. „pravdivý“, „mravně dobrý“, „krásný“, „užitečný“, „zdravý“ atd. (tamtéž, s. 117).

V psychologii a sociologii se „hodnotami“ rozumí osobnostní vlastnosti jako postoje, stanoviska, přesvědčení, smýšlení o těch statcích, které lidé hodnotí pro sebe pozitivně, o subjektivních preferencích těchto statků. Jde tedy o psychické dispozice, o „hodnotové postoje“, „hodnotová stanoviska“, hodnotová přesvědčení“ či subjektivní „hodnotové orientace“. Vedle toho se však jak v humanitních vědách, tak v běžném životě při slově „hodnota“ myslí i na cíle (či účely) jednání, na obsahy usilování. (tamtéž s. 117-118).

Hodnoty jsou v psychologii vymezovány jako předměty postojů, které jsou v životě člověka nejvýznamnější. Ovlivňují celkový životní styl člověka a podle vztahu podřízenosti a nadřazenosti jsou uspořádány do osobní stupnice hodnot. Soustava hodnot, jíž jedinec postupně přijímá a která jej svým obsahem přitahuje, je pak označována jako hodnotový systém. Na základě osvojených hodnot a utvořeného hodnotového systému se u každého jedince formuje zvláštní zaměření, v psychologii uváděné jako hodnotová

orientace, a ty lze chápat jako „nejvyšší abstrakce konkrétních postojů“ (Dvořáková, 2000, s.107)

Hodnota je specifická psychická kategorie, která tvoří poměrně stabilní trvalou strukturu osobnosti významnou pro individuální, sociální a historickou realizaci člověka (Cakirpaloglu, 2004, s. 343).

A nakonec ještě jedna definice dle Nytrové, Pikálkové (2011): Hodnoty si lze zjednodušeně představit jako soukromé a individuální představy o tom, co je důležitější. Jsou to myšlenkové systémy, které se týkají správného a nesprávného, dobrého a zlého. Hodnoty jsou skutečnosti, způsoby jednání, cílové stavy, jež lidé považují za důležité (s. 53-54).

2.2 Vznik a původ hodnot

Většina z toho, co dnes považujeme za obecně uznávané, tedy univerzální hodnoty, vyvěrá z křesťanství. Náleží sem rodinné hodnoty jako je poslušnost dětí (jejich respekt k matce a otci) a starostlivost rodičů o všestranný vývoj svých potomků, úcta ke starším lidem – a to nejen k těm moudrým a schopným nadhledu a vyrovnanosti, ale i k těm z nich, kteří jsou postiženi demencí a různými nemocemi. Vedle již jmenovaného je důležitá i partnerská a monogamie (Nytrová, Pikálková, 2011, s. 21-22).

Dále si můžeme připomenout solidaritu, která může zahrnovat i hluboké hodnoty soucítění a milosrdenství (tamtéž, s. 21-22).

Z psychologického hlediska stojí na počátku a v základu hodnotícího procesu potřeba. Avšak lidské potřeby jsou velmi obecné. Ke každé potřebě nepatří vždy určitá hodnota. Plastičnost, pohyblivost, přizpůsobivost i vynalézavost člověka působí, že jsou hodnoty rozmanitě zastupitelné a zaměnitelné. Táž potřeba může být uspokojena různými hodnotami, táž hodnota může uspokojovat různé potřeby. Otevřeným problémem každého lidského života je adekvátní a optimální uspokojování potřeb, hledání hodnot pravých a pravdivých (Kučerová, 1996, s. 70-71).

Lidské hodnoty vznikají v dimenzích, v nichž si člověk osvojuje svět. Jsou průmětem jeho vitálních a civilizačních i kulturních potřeb. Člověk jedná ve smyslu vrozených, přijatých i samostatně vytvořených hodnot (tamtéž, s. 72).

2.3 Klasifikace hodnot

Eyerovi (2007, s. 13-14) rozlišují dva hlavní způsoby, jak se hodnoty učit – buď se snažíme stát se nositeli určité hodnoty, nebo ji projevujeme ve vztahu k druhým.

Hodnoty bytí:

- poctivost
- odvaha
- mírumilovnost
- samostatnost a výkonnost
- sebekázeň a střídmost
- věrnost a zdrženlivost

Hodnoty dávání:

- oddanost a spolehlivost
- respekt a úcta
- láska
- nesobeckost a citlivost
- vlídnost a srdečnost
- spravedlnost a milosrdnost

Další možné dělení hodnot dle Osecké na hodnoty: *allocentrické* (porozumění a pomoc druhým), *emocionální* (preference silných prožitků), *prestižní* (úspěch, uznání druhých), *intelektuální* (inteligence, vědomosti), *materiální* (mít hodně peněz), *estetické* (vkus a smysl pro krásu), *sociocentrické* (pracovat pro společnost) (Macek, 1999).

Kučerová (1996) klasifikuje hodnoty podle dimenzí, v nichž člověk prožívá sebe i svět.

1. Přírodní hodnoty:

- a) *Hodnoty vitální, životní*, odpovídají potřebám přírodní podmíněnosti a existence. Patří sem přírodní podmínky zdraví, zdatnosti, svěžesti, tělesného blaha a uspokojení smyslů. Hodnoty vitální jsou pociťovány nejintenzivněji. Život má pro člověka nevyjádřitelnou cenu jako základní podmínka, možnost, šance, předpoklad realizace všech hodnot.
- b) *Hodnoty sociální* vyplývají z přírodou daného vztahu člověka k druhým lidem a k sobě samému mezi nimi. Člověk má potřebu asociace, touží po družnosti,

vzájemnosti, citové odezvě, chce milovat a být milován. Má zároveň potřeby egotické, tendenci uplatnit se, být uznáván, oceňován, mít úspěch. Hodnotami jsou tu žádoucí mezilidské vztahy a city.

2. **Civilizační hodnoty** jsou podmínkou i výsledkem společenské organizace (od elementárních tlup, rodin, rodů a národů k státu a právnímu zřízení), komunikace (řeč, písmo, prostředky šíření informace), výroby a směny (různý stupeň a charakter techniky a ekonomie společnosti) a společenského akumulovaného poznání (kolektivní zkušenost, věda).
3. **Sféru duchovních hodnot**, která ve společnosti objektivuje jako kultura v užším slova smyslu a subjektivuje jako lidská osobnost a její niterné bohatství, utváří potřeba hledat podstatu a smysl, zdůvodněný řád autentického lidského života, pravdu, dobro, krásu, svobodnou a uvědomělou lidskost (s. 72 – 73).

Hodnoty přímé bezprostředně uspokojují potřeby, zájmy, přání jedince. Pomocí *nepřímých* lze uspokojit hodnoty přímé, např. potravu pomocí peněz (Hartl, Hartlová, 2009, s. 192).

Hodnoty nižší jsou směřovány k zachování existence jedince a druhu, k usnadnění a zpříjemnění života; někdy též nazývány hodnoty v první signální soustavě, pak zahrnují pudové uspokojování potřeb. *Hodnoty vyšší* patří pouze člověku a zaměřují se na potřeby přejaté výchovou, kulturou nebo posouzením informací; k vyšším hodnotám se řadí krása, čest, spravedlnost, poctivost, soucit, lítost apod.; hodnocení přísluší kritériím logickým, etickým a estetickým (tamtéž, s. 192).

Severová rozlišuje několik kategorií hodnot: *altruistické, intelektuální, společenské, estetické, morální, prestiže, příjemnosti, materiální a emocionální hodnoty* (Dvořáková, 2000, s. 109).

Nytrůvá a Pikálková (2011) ve svém Dialogu mezi hodnotami uvádí základní dělení hodnot, ze kterého dále vycházejí v celé knize, a to na :

- *hodnoty žité* - ve skutečném konkrétním chování člověka se projevila určitá hodnota, o kterou se opřelo jeho vnitřní rozhodování, a kdyby se rozhodování opřelo o jinou hodnotu, byl by výsledek jiný;
- *hodnoty vyřčené* – racionálně si člověk uvědomuje určitý žebříček hodnot a je o něm u sebe přesvědčen. Mluví o tom, co považuje za důležité.

Nesoulad mezi hodnotou žitou a vyřčenou se projeví tím, že se člověk nechová v souladu s tím, co říká (s. 63).

Tyto autorky hovoří i o dalším možném členění hodnot na skupiny: *teoretické, ekonomické, estetické, sociální, politické a náboženské hodnoty* (tamtéž, s. 54).

A nakonec nabízejí pohled na hodnoty seskupené podle podobnosti v charakteristických znacích do čtyř základních skupin:

- *existenční rozměr* – finanční a majetkové zabezpečení, zdraví a dobrá fyzická kondice, znát a umět, radovat se a užívat si;
- *sociální rozměr* – blízcí lidé, dominance, sebeúcta (čestnost, spravedlnost, odvaha, poctivost, ...), empatie;
- *mentální rozměr* – poznávat místa, lidi, sebe, odhalovat tajemství přírody a lidí, učit se (jako proces), uznávat rozdíly;
- *spirituální rozměr* – integrita s universem (Bůh, příroda, energie, vesmír, karma, reinkarnace, předkové, ...), nové a přetrvávající hodnoty (vývoj a tradice), osobní proaktivita (začínat sám u sebe).

Všechny čtyři skupiny jsou v nás zastoupeny. Jen v různém svém životním období můžeme vnímat větší nebo menší preferenci u některé z nich (tamtéž, s. 56-57).

A nakonec uvádím dělení hodnot dle Frankla - tři směry, v nichž lze nacházet životní smysl:

- *Hodnoty tvůrčí* – člověk vytváří něco, v čem se zároveň projevuje, realizuje, zároveň něco přináší jiným, a tím se zároveň jeho život stává smysluplným.
- *Hodnoty zážitkové* – člověk prožívá své vztahy k jiným lidem a společnosti. Čím autentičtější a „opravdovější“ tyto vztahy jsou, tím více získává člověk, který jimi žije.
- *Hodnoty postojové* - jedná se o sebeúctu pramenící z toho, že člověk zaujímá k okolnímu světu postoje bez ohledu na to, jaký momentální „efekt“ a jaký stupeň libosti nesou (Řezáč, 1998, s. 61).

Některá další dělení hodnot uvádím dále v kapitole 4, kde se věnuji některým vybraným metodám výzkumů hodnot dle různých autorů.

Do jednotlivých kategorií hodnot samozřejmě řadíme konkrétní hodnoty. Pro představu, jaké hodnoty mohou lidé mít, uvádím několik z nich v *Příloze č. 1*.

3 Charakteristiky mládeže ve vztahu k hodnotám

Pro účely této práce je třeba definovat pojem mládež. Protože ale neexistuje jednotné vymezení, podíváme se na charakteristiky mládeže pohledy různých autorů.

3.1 Pojetí mládeže

V českém jazyce se volně zaměňují označení adolescenti (typické pro psychologii) s označením dospívající či dorost (typické pro lékařské vědy) a rovněž s širším označením mládež (charakterističtější pro sociologii a pedagogiku) (Macek, 1999, s. 11). V sociologické literatuře se také často setkáváme s pojmem mládí. Giddens (1999) dokonce používá dnes již mezinárodní termín „teenager“. S pojmem mládež se můžeme setkat také v oblasti práva. Vzhledem k účelu této práce se mu nebudu podrobněji věnovat.

Na čem se mnozí autoři shodují je to, že adolescence je přechodným obdobím mezi dětstvím a dospělostí (Macek, 1999, srov. Nytrová, Pikálková., 2011, Jandourek, 2003).

Časově se mládež vymezuje opět rozdílně, nejčastěji je ale za jeho počátek považováno ukončení základní školní docházky a za konec vstup do zaměstnání a založení vlastní rodiny (Jandourek, 2003), Sak (2000) uvádí jako horní hranici věk 26 – 30 let.

3.1.1 Sociální a psychologické charakteristiky mládeže

Mládež je sociální skupina, (...) která má charakteristický způsob chování a myšlení, jiný systém vzorů, norem a hodnot. Každá generace mládeže reprodukuje některé kulturní hodnoty dané společností, jiné odmítá a vytváří hodnoty nové. Proto vzniká v průběhu socializace mládeže určité napětí, vyvolané její větší schopností prosazovat nové věci, ale menší ochotou společností tyto změny připustit (Průcha, 2009, 156-157).

Pro adolescenci je charakteristické dokončování fyzických změn organismu započatých v pubertě. V období adolescence je tato fáze přípravou na převzetí rolí dospělého, odpoutáváním od primární rodiny, hledání hodnotové orientace, hledáním autorit a konkrétnější přípravou na budoucí povolání. Biologicky je dospívající připraven k sexuálnímu životu a reprodukci, ne vždy však psychicky a téměř nikdy sociálně. Adolescent musí řešit krize vyplývající z potřeby budovat vlastní identitu a zároveň příliš nevybočovat z řady. (Jandourek, 2003, s. 67). Identita je v této životní etapě „v rekonstrukci“, předělává se, znovu utváří (Nytrová, Pikálková, 2011). Velmi významné je tu prostředí party vrstevníků a dalších skupin. (Jandourek, 2003, s. 67).

S postupující sociální zralostí roste schopnost mladého člověka volit, preferovat určité hodnoty a morální normy, nicméně počáteční vliv je v něm silně zakódován (Sak, 2000, s. 66).

Zvláštní charakter statusu „teenagera“ v západní společnosti je způsoben jak všeobecným rozšířením práv dítěte, tak procesem formálního vzdělávání. Jedinec se v tomto věku často snaží jednat jako dospělý, ale v očích zákona zůstává dítětem či mladistvým. Někdy by rád pracoval, ale musí chodit do školy. Ocítá se „na půli cesty“ mezi dětstvím a dospělostí, neboť vyrůstá ve společnosti, jež podléhá trvalým změnám (Giddens, 1999, s. 55).

V době adolescence je člověk nejkrásnější, tělesně i duševně nejsvěžejší, nejdychtivější a nejbystřejší. Bere svůj život zodpovědně a svobodně do svých rukou. (Říčan, 2006, s. 191).

Zároveň je však dospívání období těžké a plné rozporů. Adolescent se má vyznat sám v sobě a najít své místo ve světě, ověřit si, co dokáže a co vydrží, sám sebe najít v nějakém přesvědčení a životním programu. Má dokončit přípravu ke společenskému uplatnění v práci nebo udělat důležitá rozhodnutí v tomto směru (vstup na vysokou školu). Ve vztahu k druhému pohlaví má prožít něco víc než pouhé okouzlení, něco, co bude přinejmenším vážným hledáním, pokusem poznat, a dát se poznat. To jsou velké úkoly a nelze se divit, že v sobě adolescenti mívají mnoho zmatku a nejasností. Jejich hledání bývá bolestné. Bývá spojeno s vážnými osobními krizemi, kotrmelci a vylomeninami. Teprve koncem období se obvykle objevuje radostnější ladění, převládá pocit vnitřní síly, mládí a krásy, dochází k citovému a rozumovému prohloubení a uklidnění (tamtéž, s. 191).

Adolescent je čím dál víc akceptován jako dospělý a zároveň se od něho očekává odpovídající chování. Adolescence je typická i diferenciací a kvalitativní proměnou sociálních rolí a s nimi spojených společenských požadavků. Dospívající se dostává do nového sociálního prostředí, jemuž se musí přizpůsobit a chovat se podle určitých pravidel (Vágnerová, 2000, s. 274).

3.2 Mládež a hodnotový vývoj

V našem životě jsou hodnoty ustavičně vytvářeny, prožívány i spotřebovávány, hájeny i ztráceny. Základní hodnotová orientace se tvoří na životní cestě každého jedince

z vrozených dispozic i vlivem rozmanitých a často protichůdných vnějších činitelů (Kučerová, 1996, s. 76).

Ujasnění hierarchie hodnot, reflexe a stabilizace vlastního vztahu ke světu a k životu (světový názor) je jedním z vývojových úkolů adolescence (Macek, 1999, s. 21).

Z výsledků různých výzkumů vyplývá, že pro současné adolescenty je velmi obtížné nalézt nějaký jednotný trend v jejich hodnotových preferencích, vhodnější je proto hledat určité typické orientace. Vyšší variabilita je typická pro adolescenty s vyhraněnou názorovou orientací, také diferenciací adolescentů podle typu škol, které studují, vede často k odlišným zjištěním (Macek, 1999, s. 85-86).

Adolescent je ochoten akceptovat, že normy jsou k tomu, aby regulovaly chování lidí a usnadňovaly tak jejich soužití i fungování celé společnosti. Na druhé straně už mladiství nechtějí přijímat pravidla jen proto, že jsou dána, ale uvažují o nich, sami si vybírají hodnoty a normy, k nimž chtějí být loajální a nepřijímají automaticky to, co jim rodiče či společnost nabízejí (Vágnerová, 2000, s. 274).

Problémem adolescentů nebývá nedostatek hodnot, ale spíš jejich množství a neujasněnost jejich priorit. Adolescent stále ještě potřebuje ve větší míře než dospělí stabilní hodnoty, které by mu poskytovaly určitou jistotu (tamtéž, s. 275).

Adolescent je kritický k hodnotám, názorům, chování a celkovému stylu života rodičů. Porovnává je s ideálem, který si vytvořil, polemizuje s nimi a hledá variantu, která by pro něho byla přijatelná (tamtéž, s. 281-282).

Osvojování mravních norem a společenských hodnot je považováno za klíčový aspekt socializace. V koncepci E. Eriksona (1968) je adolescence chápána jako most mezi „dětskou morálkou“, která se opírala o jasná vnější pravidla určovaná autoritami a morálkou dospělých založenou na zvnitřněných etických principech. Integrujícím prvkem a novými hodnotami pro adolescenty tu jsou poctivost a opravdovost – uplatňují se jako důležité integrující faktory, když se adolescent dostává do střetů mezi různými hodnotovými systémy (Macek, 1999, s. 82).

Jak adolescenti pomalu překonávají svůj egocentrismus interpersonálních vztazích, tak také rozvíjejí svoji osobní morálku, svoji citlivost, znalosti a přesvědčení o tom, co je správné a co je špatné. Tím, že si adolescenti uvědomují hodnotu vztahů, se mění i jejich pojetí péče, starosti o druhé a pomoci (tamtéž, s. 83).

Aby dospívající člověk obstál pod náporu požadavků společnosti, nepodléhal vlivu okolí a neprožíval těžkosti ve vytváření zdravých etických hodnot, potřebuje přísun citu, pocit bezpečí a dostatek sebedůvěry (Campbell, 1993, s. 25).

4 Vybrané metody výzkumu hodnot

Velká většina výzkumů, v nichž jsou nějakým způsobem zkoumány hodnoty, nevychází z ucelené koncepce pojetí hodnot. Je tomu tak především proto, že téma hodnot je složité a mnohohrstevné. (...) To samozřejmě velmi ztěžuje interpretaci získaných údajů a také možnosti srovnání mezi výzkumy a případně i mezi oblastmi, skupinami, kulturami či státy. Prudký tyto neukotvené výzkumy nazývá „ad hoc“ (Prudký, 2009, s. 67-68).

Důvodů k neukotvení přístupů ke zkoumání hodnot je mnoho. Od neproniknutí k literatuře až po vlivy politické situace či nedostatku prostředků na uskutečnění celku výzkumného záměru. Přesto může být takovýto výzkum legitimní. Nejčastějším důvodem je otázka, zda koncept výzkumu hodnot nepředstavuje pro poznávání hodnot omezení (tamtéž, s. 72).

4.1 Nejznámější koncepty

Koncept Michaela Rokeache (Prudký, 2009)

Hodnoty pro něj představují rozsáhlou tendenci preferovat jistý stav věcí před ostatními. Jsou těsně svázány se zájmy, potřebami a cíli naplňovanými prostřednictvím preferenčních voleb (s. 74)

Nejznámější je Rokeachovo rozdělení druhů hodnot na *cílové* a *instrumentální*. Cílové hodnoty definují konečný stav. Tedy to, o co má smysl usilovat. Instrumentální hodnoty slouží jako prostředky a možnosti dosažení, jedná se tedy o způsoby chování a jednání (s. 75-76).

Rokeach formuloval jednoduchý přístup k zachycování a měření hodnotových struktur: Metoda nazývaná někdy „value survey“ představuje konstrukci 36 hodnot – položek v dotazníku, které přicházejí (v kultuře, kterou Rokeach předpokládá – tedy vlastně v euro-severoamerické tradici) v úvahu. Jsou rozdělené do dvou částí, tj. na hodnoty instrumentální a terminální. Tyto hodnoty jsou respondentům předloženy k posouzení podle toho, jakou mají v jejich životě důležitost (s. 76).

Koncept Ronalda Ingleharta (Prudký, 2009)

V současnosti snad nejcitovanějším, nejužívanějším, ale zároveň i nejkritizovanějším přístupem k analýze hodnotových struktur je koncept spojený s dlouholetými výzkumy R. Ingleharta. Ten navazuje na podobná východiska jako Rokeach a také přímo na Rokeachovy postupy, staví například na Maslowově pyramidě

potřeb. Rozdělení potřeb podle Maslowa chápe Inglehart jako východisko pro rozdělení hodnot do dvou skupin: *materialistických* a *postmaterialistických*. Materialistické hodnoty nemají pouze hmotnou podobu, ale patří mezi ně i hodnoty zabezpečení, bezpečí, jistoty a trvalosti řádu, stabilní ekonomika, boj proti růstu cen, boj proti kriminalitě, respektování sociálního řádu a (samozřejmě) zajištění základních hmotných potřeb pro život. Mezi postmaterialistické hodnoty Inglehart řadí naplňování sociálních a seberealizačních potřeb, včetně podílení se na moci, svobody projevu, participace na řízení v zaměstnání, bližších (osobnějších) mezilidských vztahů apod. (s. 77-78).

Inglehart předkládá hypotézu socializace: Vychází z důležitosti naučeného při tvorbě hodnot, především v období adolescence. Zkušenost s převahou materialistických či postmaterialistických hodnot v období adolescence je podle Ingleharta stěžejní pro vytvoření hodnotových struktur dospívajících. Tento základ hodnotových struktur pak mají jednotlivci tendenci uchovávat si po celý jejich život (s. 78).

Jak připomíná L. Rabušič (2000), jako se základem pro ověření konceptu materialistických a postmaterialistických hodnot pracoval Inglehart nejprve s dvakrát hodnocenou čtveřicí charakteristik týkajících se budoucnosti země. Respondenti měli možnost výběru mezi tím, zda považují pro budoucnost své země (v nejbližších deseti letech) za důležitější (na prvním a pak na druhém místě):

- udržet pořádek ve státě (vyjádření převahy hodnotových struktur obsahujících řád a také zachování stavu);
- dát lidem více možností hovořit do důležitých vládních rozhodnutí (vyjádření hodnotového směřování k demokracii, otevřenosti a participaci);
- bojovat proti růstu cen (vyjádření hodnotových preferencí spojených spíše s ekonomickými, materialistickými a stav uchovávacími hodnotami);
- bránit svobodu projevu (hodnotové orientace spojené s otevřeností, svobodou, demokracií).

První a třetí výrok jsou podle Ingleharta spojeny s materialistickými hodnotami, druhý a čtvrtý výrok vyjadřují hodnoty postmaterialistické (s. 79-80).

Koncept Gerta Hofstedeho (Prudký, 2009)

Hofstede přistupuje ke zkoumání hodnot jako k jednomu z procesů poznávání a měření „mentálních programů u lidí“, které v sobě zahrnují hodnoty a kulturu a které mohou být nalezeny v úrovni univerzální, kolektivní a individuální (s. 82)

Hofstede říká, že hodnoty jsou „široké tendence preferovat určité podoby událostí před jinými“ (s. 83).

Hodnoty mají podle něj svůj stín – pól plusový a minusový. Týkají se takových skutečností, jako jsou polarity mezi zlem a dobrem, špínou a čistotou, bezpečím a nebezpečím, slušností a neslušností, ohavností a krásou, nepřirozeným a přírodním, nenormálním a normálním, paradoxním a logickým, iracionálním a racionálním a morálním a nemorálním (s. 83).

Hodnoty jsou cíle (završení), ne prostředky.

Naše hodnoty uspořádáváme do vzájemných vztahů a hierarchií, což ale neznamená, že se jedná o systémy harmonické. Většina lidí současně vyznává řadu konfliktních hodnot, například svobodu a rovnost současně. Vnitřní konflikt hodnot je jedním ze zdrojů nejistot v sociálních systémech (s. 84).

Stěžejní význam přikládá Hofstede rozdělování hodnot podle toho, co si lidé aktuálně přejí (chtěné – desired), a podle toho, co si myslí, že by si měli přát (vyžadované – desirable) (s. 84).

Koncept S. H. Schwartze (Prudký, 2009)

Schwarz nahlíží na hodnoty jako na jeden ze základních stavebních kamenů možného porozumění společnosti (s. 88).

Pracuje s hodnotami jako kritérii užívanými lidmi pro výběr a ospravedlňování činností a pro oceňování lidí (včetně sebe sama) a událostí. Tedy spíše jako s kritérii než jako inherentními kvalitami předmětů (s. 88).

Po několika empirických šetřeních na celém světě došel Schwarz k deseti typům hodnot (s. 91).

Hodnoty, které slouží primárně individuálním zájmům (*moc, úspěch, požitkářství, stimulace, samostatnost*), tvoří souvislou oblast, která leží proti jiné souvislé oblasti, tvořené třemi typy hodnot sloužících primárně kolektivním zájmům (*benevolence, tradice, konformismus*). *Univerzalizmus a bezpečnost* slouží oběma zájmům a jsou umístěny na hranicích mezi těmito oblastmi (s. 92).

Předpokládá svět sestav porovnávání slčitelnosti: moc a úspěch (obojí vyjadřují sociální nadřazenost a respekt); úspěch a hédonismus (obojí je zaměřeno na vlastní prožitky); hédonismus a podněcování (tj. požitkářství a stimulace: obojí má za následek touhu po povzbuzování citové příjemnosti); podněcování a sebeřízení (obojí zahrnuje vnitřní motivaci ke zvládnutí sebe sama a otevřenost ke změně); sebeřízení

a univerzalizmus (obojí vyjadruje spolehnúť sa na vlastný posouzení a potěšení z rozmanitosti života); univerzalizmus a snášenlivost (obojí se zajímá o rozvoj jiných a transcendenci sobeckých zájmů – většina duchovních hodnot sem také patří); tradice a konformita (obojí zdůrazňuje sebeomezování a podřízenost – typické pro mnoho duchovních hodnot); konformita a bezpečnost (obojí dává přednost řádu harmonii ve vztazích); bezpečnost a moc (obojí dává přednost vyhýbání se hrozbě nebo překonání hrozby nejistoty kontrolou vztahů a zdrojů) (s. 92-93).

4.2 Další metody výzkumu hodnot

Baterie hodnot (Sak, 2000)

Při výzkumu hodnot bývá používána metodika přiřazování pořadového čísla hodnotě respondentem. Nevýhodou této metodiky používající ordinární znaky je nemožnost zjistit rozdíl mezi diferencí hodnot např. na 1. a 2. místě a např. na 9. a 10. místě. Ve výsledcích se musí počítat s tím, že mezi dvěma pořadími nejsou rozdíly, přestože víme, že rozdíly mezi sousedními pořadími mohou být velmi značné (s. 68).

Další nevýhodou je, že jestliže do dalšího výzkumu přidáme byt' jedinou hodnotu, ztrácíme možnost komparace s předchozím výzkumem. Proto Sak ve svém prvním výzkumu souběžně používá také metodiku, která pracuje s baterií hodnot, k jejichž významu se respondent vyjadřuje pomocí pětistupňové škály (s. 68).

Baterie hodnot: zdraví, mír, láska, životní partner, životní prostředí, přátelství, rodina a děti, svoboda, pravda a poznání, zajímavá práce, demokracie, plat a další příjmy, rozvoj osobnosti, úspěšnost v zaměstnání, vzdělání, užitečnost druhým lidem, zájmy a koníčky, majetek, společenská prestiž, podnikání, veřejně prospěšná činnost, politická angažovanost (Sak, 2000).

Metodika párových hodnot (Sak, 2000)

O snížení redukce hodnotového pole na jedinou hodnotu se Sak pokouší metodikou, která pracuje s dvěma protikladnými hodnotami. Respondent reaguje na dva sociální fenomény, které jsou či mohou být ve společnosti chápány v protikladu. Jeden z fenoménů představuje stupeň 1 a druhý postavený do protikladu stupeň 5. Stupně 2 a 4 představují méně vyhraněnou variantu názorů na konci škály Stupeň 3 je neutrální, to znamená, že pro respondenta mají obě hodnoty stejný význam. Při tlaku hodnoty z druhého konce škály respondent spíše vyjeví své skutečné preference.

Párové hodnoty:

- ekonomická prosperita x tvorba a ochrana životního prostředí
- odpovědnost pouze sám za sebe x odpovědnost pouze za jiné lidi a společnosti, solidarita s druhými lidmi
- řízení ekonomiky a společnosti tržními mechanismy a individuální zájmy lidí x regulace ekonomiky a společnosti státem
- získání majetku, materiální hodnoty (auto, dům, peníze apod.) x kvalita prožívaného života
- bezpečnost lidí x volný prostor pro jednání lidí
- užít si život x poznání sebe sama, rozvoj a zdokonalování sebe sama
- dávat druhým lidem x získávat od druhých lidí
- duchovní a myšlenkové podněty, vnitřní svět člověka, jeho myšlenky a duchovní život x smyslové prožitky a život člověka
- emancipace žen x tradiční postavení žen
- právo žen rozhodovat o svém těhotenství x zákaz interrupce
- drogy patří k životu moderní společnosti x dogy ohrožují společnost, stát by měl využít všech prostředků k jejich vymýcení
- myšlenky, ideje, informace x majetek, peníze, kapitál
- seberealizace, rozvoj osobnosti x sociální a ekonomické jistoty
- transcendentní dimenze života (Bůh, kosmické vědomí, zákonitosti vesmíru, absolutno, svět idejí) x každodenní smyslový život
- mezilidské vztahy x kariéra, úspěšnost v podnikání
- individuální duchovní aktivity (meditace apod.) x náboženské obřady a formalizované rituály (mše, zpověď, přijímání spod.) (s. 78-80)

Test hodnot založený na Sprangerově typologii

Tento test, jehož autory jsou Allport, Vernon a Lindzey, má dnes už historickou hodnotu. Je využíván pro psychologickou diagnostiku hodnotové orientace jako souhrnu jedincových postojů zaměřených na nejrozličnější objekty skutečnosti. Test zařazuje dotazované osoby do některé z následujících kategorií: teoretický typ, ekonomický typ, estetický typ, sociální typ, politický (mocenský) typ, náboženský typ (Dvořáková, 2000, s. 108).

Kromě výše uvedených metod a konceptů výzkumu hodnot existuje ještě řada dalších diagnostických materiálů zaměřených na zjišťování postojů, hodnotové orientace i zájmů, uvedme např. zkoumání hodnotových orientací pomocí modifikovaných škál (Severová 1985), kde je zjišťována preference různých kategorií hodnot (kategorie uvedeny v kap. 2.3, s. 14) (Dvořáková, 2000, s. 109).

5 Výzkumné šetření

5.1 Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření je zmapovat hodnotové orientace mládeže a porovnat vliv generového aspektu a úrovně probíhajícího vzdělávání.

Budu tedy srovnávat hodnoty dívek a chlapců a zároveň hodnoty žáků základních škol a hodnoty studentů středních škol.

5.2 Předpoklady výsledků výzkumného šetření

Předpoklad č. 1:

Lze předpokládat, že hodnoty chlapců budou odlišné od hodnot dívek.

Předpoklad č. 2:

Lze předpokládat, že hodnoty žáků základních škol se budou lišit od hodnot studentů středních škol.

5.3 Výzkumný terén

Původním záměrem bylo provádět šetření pouze ve školách v Prachaticích. Z prachatických základních škol se výzkumného šetření zúčastnili žáci devátých tříd ZŠ Národní, ZŠ Zlatá stezka 240, ZŠ Zlatá stezka 387 a studenti kvarty Gymnázia Prachatic. I přesto, že se jedna ze základních škol v Prachaticích odmítla do výzkumného šetření zapojit, dosáhla jsem původně zamýšleného počtu (100) respondentů ze ZŠ. Ale vzhledem k tomu, že několik dotazníků bylo nutné z důvodu nesprávného vyplnění vyřadit, oslovila jsem žáky i z jiných regionů a podařilo se mi zapojit do šetření žáky ZŠ Čechova v Rokycanech.

Dále bylo šetření prováděno v prvních ročnících na Střední pedagogické škole, Středním odborném učilišti Netolice na odloučeném pracovišti v Prachaticích, v prvním ročníku a v kvintě na Gymnáziu v Prachaticích. Pro doplnění počtu respondentů, odpovídajícímu počtu respondentů ze základních škol, jsem pro oslovení studentů prvních ročníků středních škol použila sociální síť Facebook.

5.4 Výzkumný vzorek

Jako výzkumný vzorek jsem zvolila žáky 9. ročníků základních škol, respondenty na prahu mládí, tedy ve věku od 14-15 let, kdy ukončují povinnou školní docházku. Někteří žáci dosahovali dokonce věku 16 až 17 let.

Druhou skupinou respondentů, se kterou budeme výsledky porovnávat jsou studenti 1. ročníků středních škol, kdy jsem předpokládala věk cca do 17 let. Také v této skupině byli

i starší respondenti. Vzhledem k tomu, že ale studují první ročník, tak jako jejich spolužáci, předpokládám tedy, že budou sdílet i podobné názory, postoje, prožívat stejné situace ve škole apod., proto jsem i jejich dotazníky do výsledků šetření zahrнула.

Celkem tedy bylo do výzkumného šetření zahrnuto 107 dívek a 107 chlapců (51 dívek a 56 chlapců ze ZŠ a 56 dívek a 51 chlapců ze SŠ).

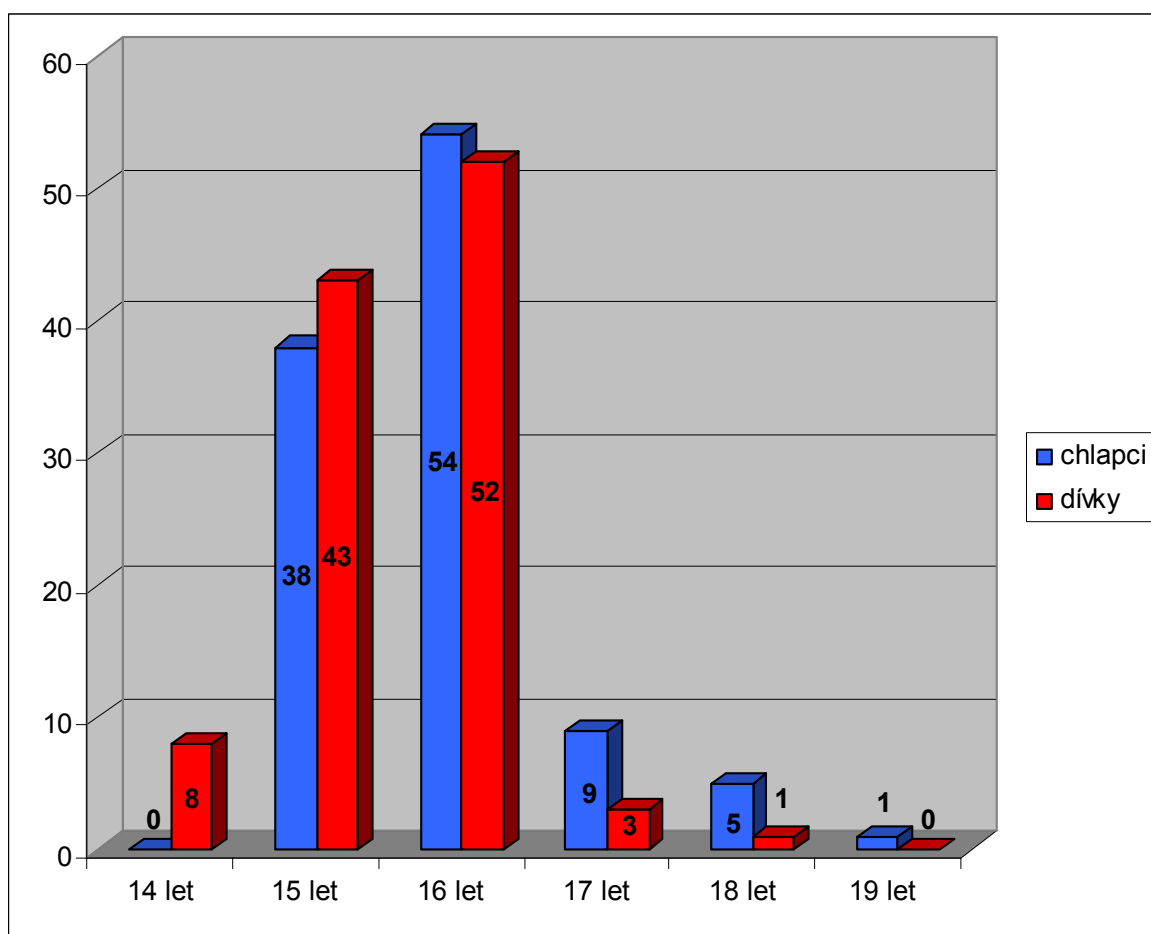
5.4.1 Charakteristika respondentů

Tabulka č. 1: Vzorek respondentů

	Dívky (14-18 let)		Chlapci (15-19 let)	
škola	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
věk	14-16 let	15-18 let	15-17 let	15-19 let
počet	51	56	56	51
celkem	107		107	

Do kategorie ZŠ jsou zařazeni i studenti kvarty gymnázia a do kategorie SŠ jsou zařazeni studenti prvních ročníků odborných učilišť a gymnázia a studenti kvinty gymnázia.

Graf č. 1: Respondenti dle věku a pohlaví

Z grafu je patrné, že nejvíce respondentů bylo v e věku 16 let (52 dívek a 54 chlapců, druhou nejpočetnější skupinou respondentů jsou patnáctiletí. Ve věku 19 let je jen jeden chlapec.

5.5 Metoda výzkumného šetření

5.5.1 Dotazníková metoda

Jako metodu pro zjišťování informací jsem zvolila dotazník. Dotazníková metoda je určena pro hromadné získávání údajů o respondentech (Somr, 2012, s. 40). Výhodou je získání velkého množství informací v krátkém čase. Na druhé straně klade vysoké nároky na sestavení a následné zpracování. Nevýhodou je nízká validita získaných údajů.

V dotazníku záměrně nepoužívám slovo hodnoty a nahrazuji jej slovy položky, výroky či pojmy. Rozhodla jsem se tak z důvodu, abych slovem hodnota nepředjímala

odpovědi respondentů, aby odpovídali podle toho, jak to opravdu cítí a ne jak si myslí, že by to mělo být. Celé znění dotazníku viz *Příloha č. 2*.

V zadání dotazníku jsem se snažila co nejpodrobněji popsat postup, jak dotazník vyplnit. Přesto několik respondentů pochopilo zadání jinak a tyto dotazníky jsem tedy byla nucena vyřadit. Nejčastější chybou bylo, že respondenti přiřazovali číslo ke všem nabízeným hodnotám, takže se v tabulce objevily např. 4 jedničky, 6 dvojek apod. Z toho usuzuji, že postup vyplňování dotazníku mohl být popsán srozumitelněji, aby nedošlo k rozdílnému porozumění jednotlivými respondenty.

5.5.2 Výběr výzkumného konceptu

Pro zjišťování hodnot mládeže jsem zvolila koncept Michaela Rokeache. V dotazníku předkládám 18 položek hodnot cílových v jedné tabulce a ve druhé 18 položek hodnot instrumentálních. Běžně se v tomto testu řadí všechny položky od 1 do 18 a tvoří se tak hierarchie hodnot. Jelikož je ale tato hierarchie celkem obtížná a zdlouhavá, použila jsem zkrácenou modifikaci, kdy se seřadí pouze prvních šest a přeškrtnou se tři nejméně významné hodnoty (Dvořáková, 2000, s. 109).

V seznamu hodnot jedna z původních chybí, a tou je zdraví. Tuto hodnotu Rokeach při sestavování žebříčku později vynechal, a to z důvodu, že všichni respondenti ji kladli na první místo (Drotárová, 2006-8, online). Jedna respondentka ze střední školy se pozastavila nad tím, že nemůže zdraví v tabulce najít, to byl ale jediný případ, kdy v dotazníku někdo tuto hodnotu postrádal.

5.6 Prezentace a interpretace výsledků výzkumného šetření

Pro seřazení hodnot jsem použila metodu přiřazování bodů, podle toho, jak při vyplňování dotazníku respondenti hodnoty seřadili. To znamená, že hodnotě, kterou respondent označil číslem jedna (tzn. je pro něj nejdůležitější), jsem přiřadila 6 bodů, hodnotě na druhém místě 5 bodů, na třetím místě 4 body atd. Hodnotám, které respondenti označovali jako nedůležité, či nejméně důležité jsem přiřadila 3 záporné body. Pro tuto průměrnou zápornou hodnotu jsem se rozhodla proto, že dotazník nezjišťoval, na jaké místo na konci žebříčku by tyto nedůležité či nejméně důležité hodnoty umístil a tuto variantu řešení jsem považovala za vhodnou.

Podle dosažených bodů (po sečtení všech umístění a odečtení bodů záporných), jež získali jednotlivé cílové a instrumentální hodnoty, jsem je seřadila a dále je porovnávám dle různých hledisek a cílů sociálního šetření.

5.6.1 Cílové hodnoty

Tabulka č. 2: Umístění cílových hodnot u mládeže ve věku od 14 do 19 let

Blaho národa	18.
Kamarádství, přátelství	1.
Láska	2.
Mír ve světě	14.
Moudrost	8.
Péče o milované osoby	3.
Pocit osobní jistoty	7.
Potěšení, život plný radosti	6.
Prospěšný život	9.
Rovnost příležitostí	17.
Sebeúcta	12.
Společenské uznání	15.
Svět krásy – příroda, umění	16.
Svoboda	4.
Štěstí	5.
Vnitřní harmonie, soulad	11.
Vzrušující život	13.
Život v dostatku	10.

Tabulka č. 3: Umístění prvních šesti cílových hodnot

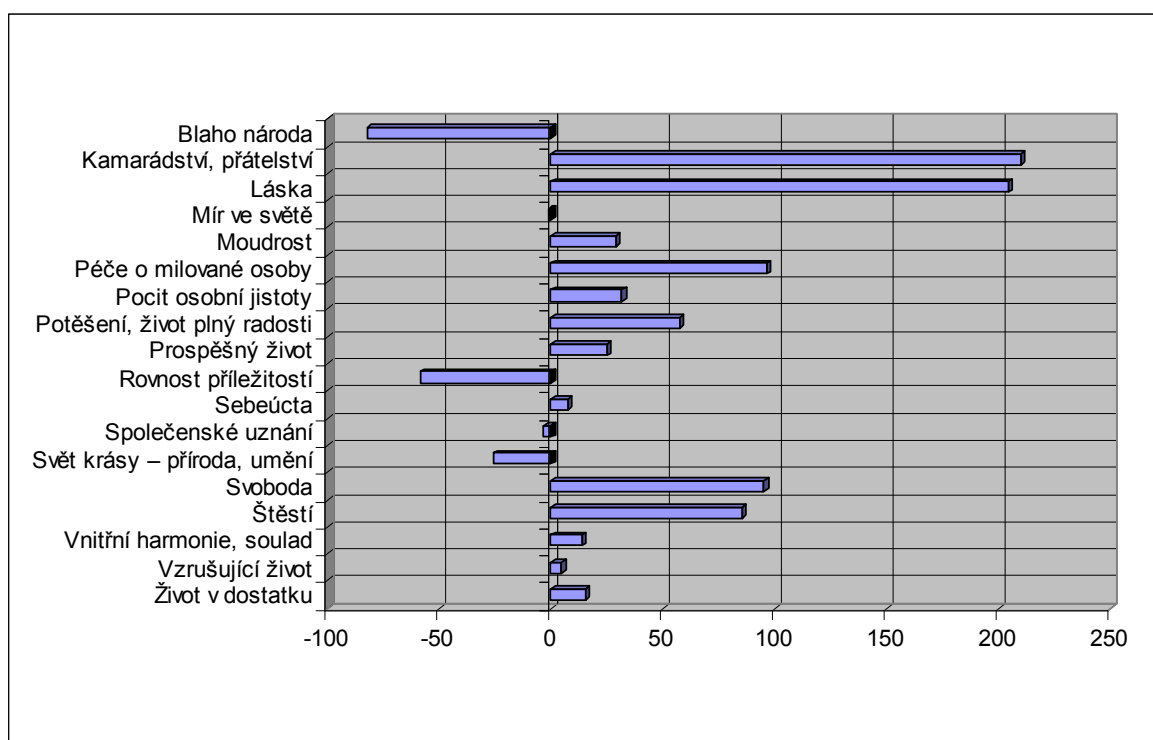
1.	Kamarádství, přátelství
2.	Láska
3.	Péče o milované osoby
4.	Svoboda
5.	Štěstí
6.	Potěšení, život plný radosti

Tabulka č. 4: Umístění posledních tří cílových hodnot

16.	Svět krásy – příroda, umění
17.	Rovnost příležitostí
18.	Blaho národa

Tabulka č. 2 znázorňuje na jak se umístily cílové hodnoty celkově u mládeže ve věku 14 až 18 let. Pro lepší přehlednost jsou zde tabulky č. 3 a 4 znázorňující prvních šest a poslední tři hodnoty.

Graf č. 2: Význam cílových hodnot pro mládež ve věku od 14 do 19 let

Graf č. 2 vychází z tabulky č.2. Zde si můžeme udělat lepší představu o tom, jak respondenti hodnoty řadili. Hodnoty, které se dostaly do „minusových čísel“ byly respondenty řazeny na poslední místo a zároveň je téměř nikdo nezařadil mezi jednu z prvních šesti hodnot.

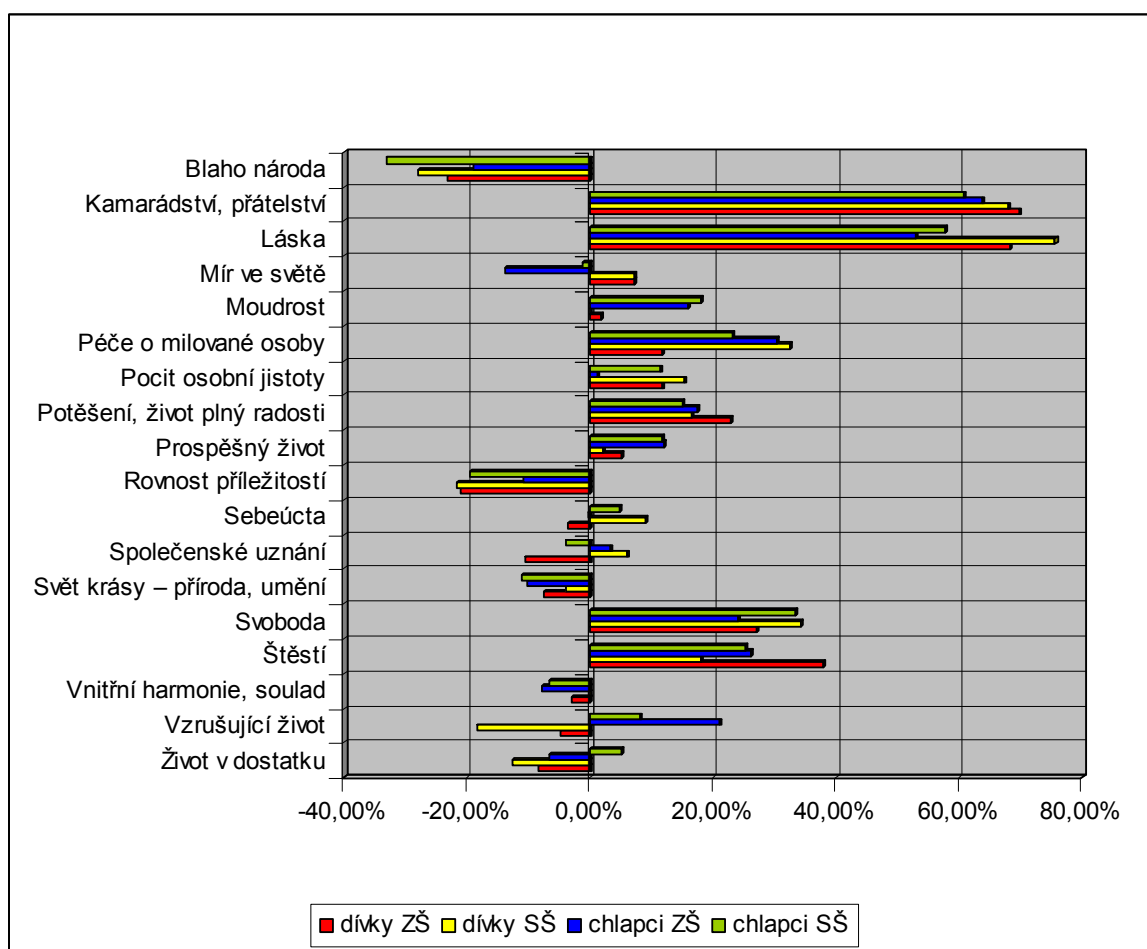
Hodnota *kamarádství, přátelství* obsadila první místo, ovšem druhá *láska* je v těsném závěsu. Obě tyto hodnoty byly hodnoceny velmi vysoko a získali více jak 200 bodů. Z grafu je dále patrné, že třetí, čtvrtá a pátá nejdůležitější hodnota mládeže získaly sice na rozdíl od prvních dvou o poznání menší hodnocení, avšak mezi nimi samotnými významný rozdíl není. To se týká především hodnot péče o milované osoby (na 3. místě, 97 bodů) a svoboda (na 4. místě, 95 bodů).

Tabulka č. 5: Umístění cílových hodnot z hlediska pohlaví a školy

	dívky		chlapci	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
Blaho národa	18.	18.	18.	18.
Kamarádství, přátelství	1.	2.	1.	1.
Láska	2.	1.	2.	2.
Mír ve světě	8.	9.	17.	13.
Moudrost	10.	12.-13.	8.	6.
Péče o milované osoby	4.	4.	3.	5.
Pocit osobní jistoty	7.	7.	11.	9.
Potěšení, život plný radosti	6.	6.	7.	7.
Prospěšný život	9.	11.	9.	8.
Rovnost příležitostí	17.	17.	16.	17.
Sebeúcta	12.	8.	12.	12.
Společenské uznání	16.	10.	10.	14.
Svět krásy – příroda, umění	14.	14.	15.	16.
Svoboda	5.	3.	5.	3.
Štěstí	3.	5.	4.	4.
Vnitřní harmonie, soulad	11.	12.-13.	14.	15.
Vzrušující život	13.	16.	6.	10.
Život v dostatku	15.	15.	13.	11.

Pro podrobnější představu o umístění hodnot podle pohlaví a zároveň podle školy uvádím i tuto tabulku. Jelikož hlavním cílem je porovnat dívky a chlapce (bez ohledu na školu) a respondenty ze základních škol a škol středních (bez ohledu na pohlaví), nebudu tyto výsledky podrobněji komentovat. Dovolím si jen upozornit na hodnotu *vzrušující život*, kde je patrný celkem významný rozdíl mezi hodnocením dívek ze středních škol (16. místo) a hodnocením chlapců ze základních škol (6. místo).

Graf č. 3: Význam cílových hodnot z hlediska pohlaví a školy

Graf nám toho prozrazuje ještě více než tabulka. Všimněme si např. hodnoty *mír ve světě*, kdy je tento nejméně důležitý pro chlapce ze základních škol. Ani pro chlapce ze středních škol není mír ve světě příliš důležitý. Dívky jak ze ZŠ, tak i SŠ naopak často umisťovaly tuto hodnotu na jednu z prvních šesti příček.

Další odchylky vykazuje hodnota *sebeúcta*, kdy není důležitá pro dívky (-14 bodů), ani pro chlapce (-1) na základních školách. *Sebeúcta* je ale důležitá pro dívky na ŠS (8. místo, 30 bodů). Od chlapců ze středních škol získala tato hodnota 15 bodů.

A jednoznačně se nejvíce ani *život v dostatku*, kdy u chlapců středoškoláků dosahuje tato hodnota kladného hodnocení, na rozdíl od všech ostatních skupin respondentů, kdy je pro ně *život v dostatku* ne příliš důležitý.

Chlapci versus dívky

Tabulka č. 6: Umístění cílových hodnot z hlediska pohlaví

	dívky	chlapci
Blaho národa	18.	18.
Kamarádství, přátelství	2.	1.
Láska	1.	2.
Mír ve světě	9.	15.
Moudrost	12.	6.
Péče o milované osoby	3.	4.
Pocit osobní jistoty	7.	10.
Potěšení, život plný radosti	6.	7.
Prospěšný život	10.	9.
Rovnost příležitostí	17.	17.
Sebeúcta	11.	11.
Společenské uznání	14.	12.
Svět krásy – příroda, umění	15.	16.
Svoboda	4.	3.
Štěstí	5.	5.
Vnitřní harmonie, soulad	13.	14.
Vzrušující život	16.	8.
Život v dostatku	8.	13.

Tabulka č. 7: Prvních šest cílových hodnot z hlediska pohlaví

	dívky	chlapci
1.	Láska	Kamarádství, přátelství
2.	Kamarádství, přátelství	Láska
3.	Péče o milované osoby	Svoboda
4.	Svoboda	Péče o milované osoby
5.	Štěstí	Štěstí
6.	Potěšení, život plný radosti	Moudrost

Tabulka č. 8: Poslední tři cílové hodnoty z hlediska pohlaví

	dívky	chlapci
16.	Vzrušující život	Svět krásy – příroda, umění
17.	Rovnost příležitostí	Rovnost příležitostí
18.	Blaho národa	Blaho národa

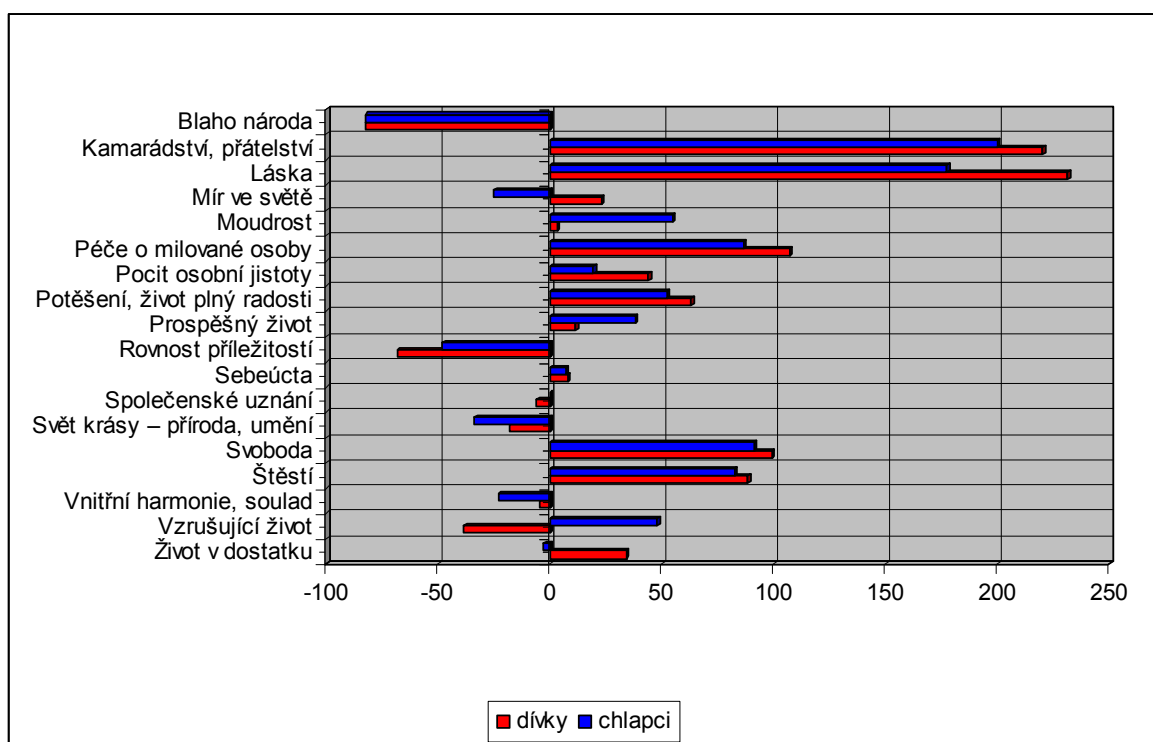
Prvních pět hodnot je jak u dívek, tak i chlapců shodných, i když pořadí se liší. Dívky upřednostňují spíše *lásku* před *přátelstvím* a chlapci naopak, i když rozdíly zde nejsou příliš velké. *Kamarádství a přátelství* označilo jako nejdůležitější hodnotu 25 chlapců a 23 dívek. Můžeme ovšem konstatovat, že *láska* je vítězem absolutním: chlapci ji zvolili jako nejdůležitější hodnotu 23krát a dívky dokonce 35krát.

I třetí a čtvrté nejdůležitější hodnoty si dívky s chlapci prohodili: dívky dávají přednost rodinné hodnotě *péče o milované osoby*, na rozdíl od chlapců, kteří mají na třetím místě *svobodu*.

Překvapivým zjištěním pro mne bylo umístění hodnoty *moudrost* u chlapců na šestém místě. U dívek tato hodnota získala „až“ místo dvanácté.

Nejméně důležité hodnoty na posledním a předposledním místě jsou shodné pro obě pohlaví. Třetí nejméně důležitý je pro dívky *vzrušující život* a chlapci by se obešli bez *přírody a umění*.

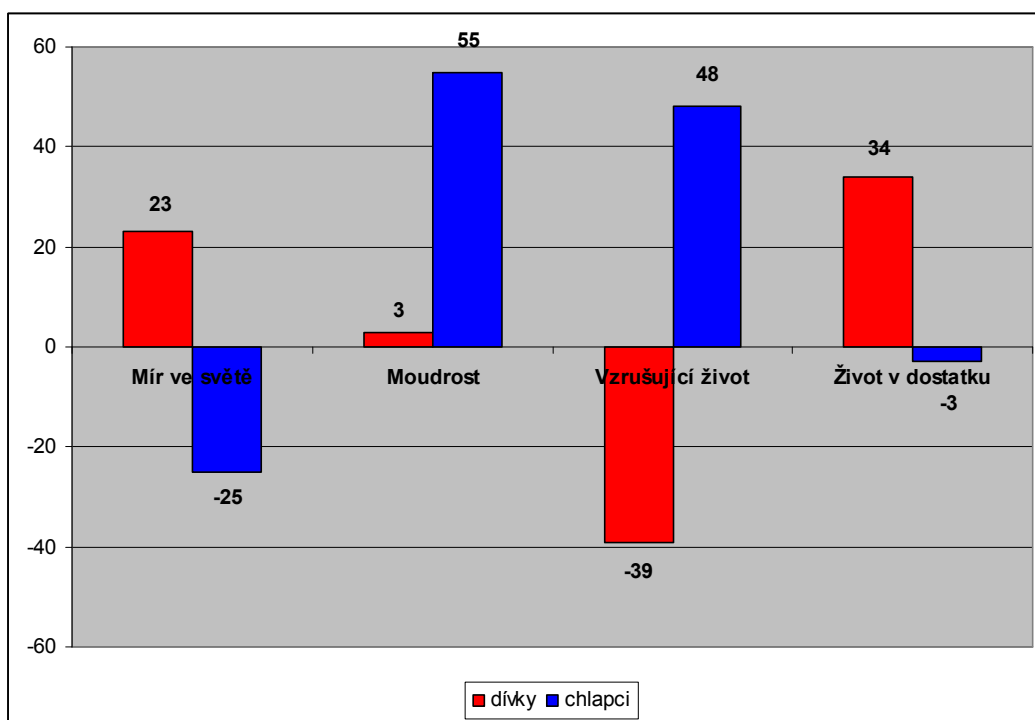
Graf č. 4: Význam cílových hodnot z hlediska pohlaví

Graf nám opět nabízí podrobnější informace. Vidíme zde, že jak *lásku*, tak *přátelství* více hodnotí dívky. Také *mír ve světě* je pro ně důležitější (9. místo, 23 bodů), než pro chlapce, u kterých tato hodnota dosáhla záporných bodů (-25). Naopak *vzrušující život* je důležitý pro chlapce (8. místo, 48 bodů), ale nikoli pro dívky (16. místo, -39 bodů).

Největší rozdíly v hodnocení znázorňují v následujícím grafu:

Graf č. 5: Rozdíly v hodnocení cílových hodnot z hlediska pohlaví

Základní škola versus střední škola

Tabulka č. 9: Umístění cílových hodnot z hlediska školy

	ZŠ	SŠ
Blaho národa	18.	18.
Kamarádství, přátelství	1.	2.
Láska	2.	1.
Mír ve světě	13.	11.
Moudrost	7.	8.
Péče o milované osoby	3.	4.
Pocit osobní jistoty	10.	7.
Potěšení, život plný radosti	6.	6.
Prospěšný život	8.-9.	10.
Rovnost příležitostí	17.	17.
Sebeúcta	11.	9.
Společenské uznání	12.	12.
Svět krásy – příroda, umění	16.	16.
Svoboda	5.	3.
Štěstí	4.	5.
Vnitřní harmonie, soulad	14.	13.
Vzrušující život	8.-9.	15.
Život v dostatku	15.	14.

Tabulka č. 10: Prvních šest cílových hodnot z hlediska školy

	ZŠ	SŠ
1.	Kamarádství, přátelství	Láska
2.	Láska	Kamarádství, přátelství
3.	Péče o milované osoby	Svoboda
4.	Štěstí	Péče o milované osoby
5.	Svoboda	Štěstí
6.	Potěšení, život plný radosti	Potěšení, život plný radosti

Tabulka č. 11: Poslední tři cílové hodnoty z hlediska školy

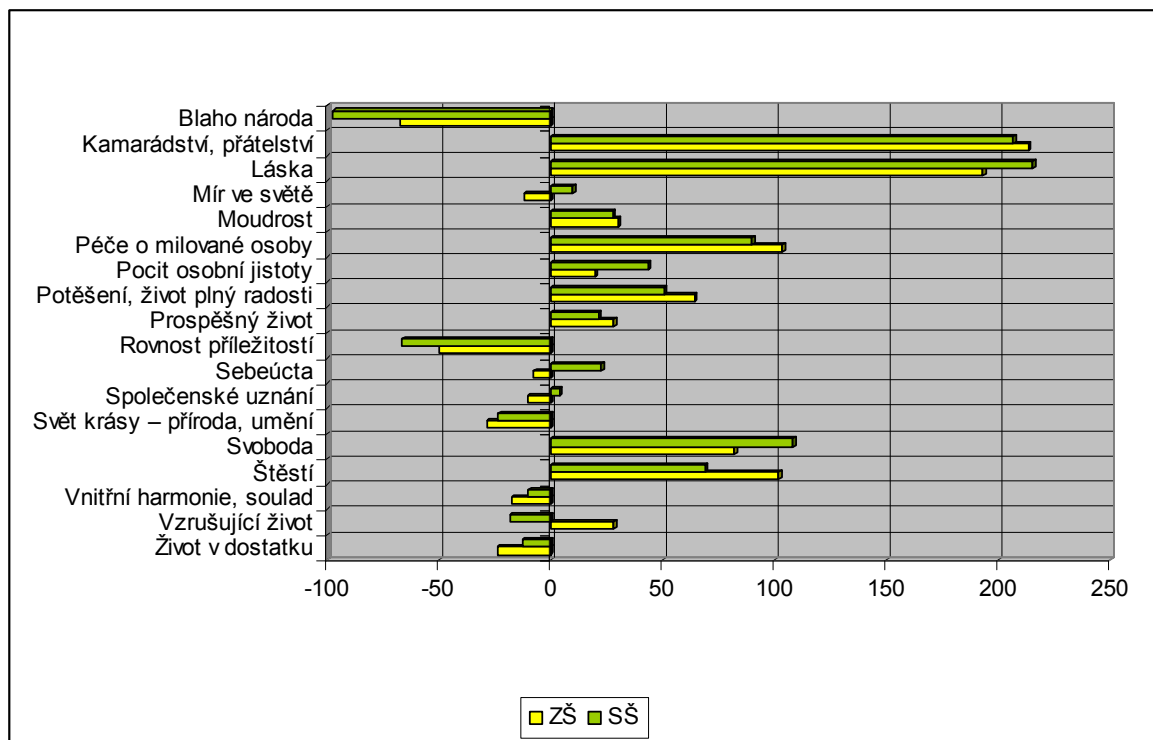
	ZŠ	SŠ
16.	Svět krásy – příroda, umění	Svět krásy – příroda, umění
17.	Rovnost příležitostí	Rovnost příležitostí
18.	Blaho národa	Blaho národa

Mezi prvními šesti hodnotami se objevují stejné položky jak u žáků, tak u studentů, i když s rozdílným pořadím. Žáci ZŠ dávají přednost *kamarádství* před *láskou*, u středoškoláků je to naopak. Třetí hodnotou u žáků ZŠ je *péče o milované osoby*, studenti SŠ si cení více *svobody*, kterou mají žáci ZŠ až na místě pátém. Štěstí je důležitější pro žáky ZŠ.

Umístění hodnot uprostřed žebříčku s příliš neliší. Největší rozdíl v umístění je u hodnoty pocit osobní jistoty, kde žáci ZŠ ji umístili až na 10. místo a středoškoláci na místo 7.

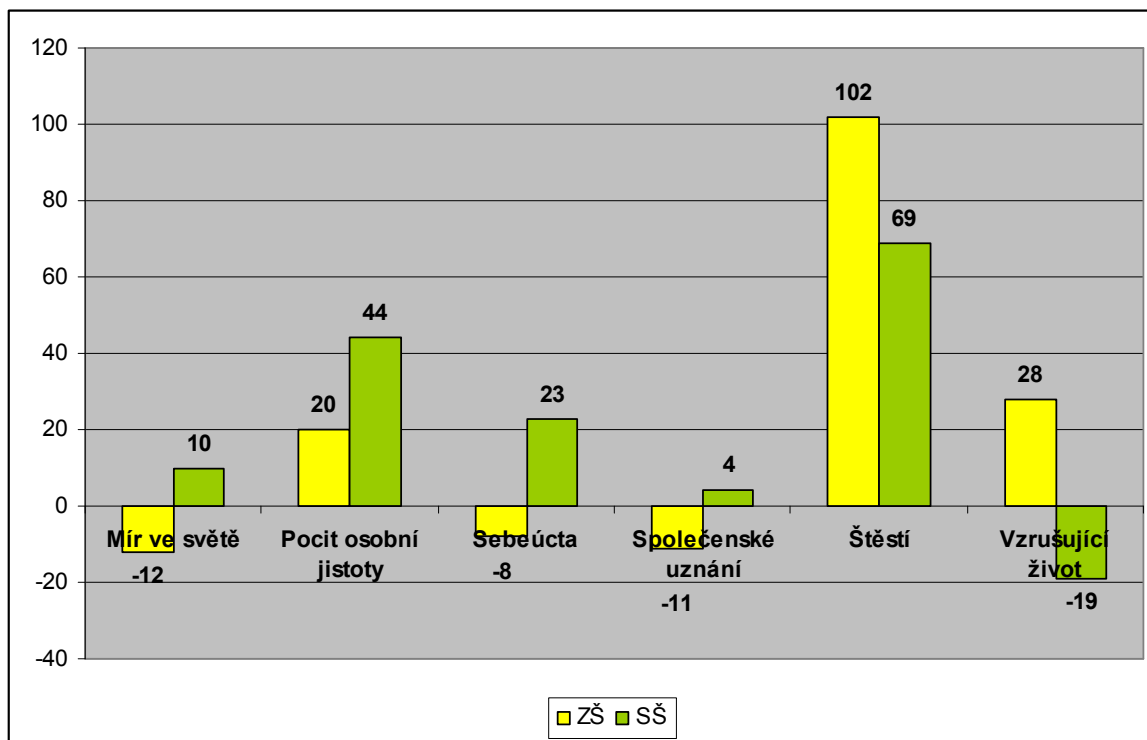
Nejméně důležité hodnoty jsou pro žáky ZŠ i studenty SŠ, o se týká umístění, naprosto shodné.

Graf č. 6: Význam cílových hodnot z hlediska školy

Z grafu je patrné, že první příčky obsadily hodnoty, které byly ceněny opravdu vysoko a získali vysoký počet bodů. Opět jsou zde vidět některé větší rozdíly v hodnocení. Pro lepší přehlednost je znázorňuji v následujícím grafu:

Graf č. 7: Rozdíly v hodnocení cílových hodnot z hlediska školy

Graf č. 7 znázorňuje největší rozdíly v hodnocení jednotlivých položek. *Mír ve světě*, *sebeúcta* a *společenské uznání* dosahují kladných hodnot u studentů SŠ a záporných u žáků ZŠ. Naopak je tomu u hodnoty *vzrušující život*, kdy od žáků ZŠ získala tato hodnota 28 bodů, kdežto u studentů skončila na 15. místě s -19 body.

5.6.2 Instrumentální hodnoty

Tabulka č. 12: Umístění instrumentálních hodnot u mládeže ve věku od 14 do 19 let

Citlivost	11.
Čestnost a pravdivost	2.
Dodržování závazků	12.
Nesmiřitelnost s nedostatky vlastními i druhých	17.
Nezávislost	6.
Odpovědnost	7.
Odvaha zastávat své vlastní názory	4.
Optimismus	3.
Pevná vůle	5.
Pochopit odlišné stanovisko, respektovat je	15.
Přesnost, řád v činnosti	16.
Racionálnost, schopnost logicky myslet	13.
Sebeovládání	9.
Trpělivost	10.
Úspěšnost v jednání	14.
Vychovanost, dobré způsoby	8.
Vysoké nároky, požadavky vůči životu	18.
Vzdělanost	1.

Tabulka č. 13: Prvních šest instrumentálních hodnot

1.	Vzdělanost
2.	Čestnost a pravdivost
3.	Optimismus
4.	Odvaha zastávat své vlastní názory
5.	Pevná vůle
6.	Nezávislost

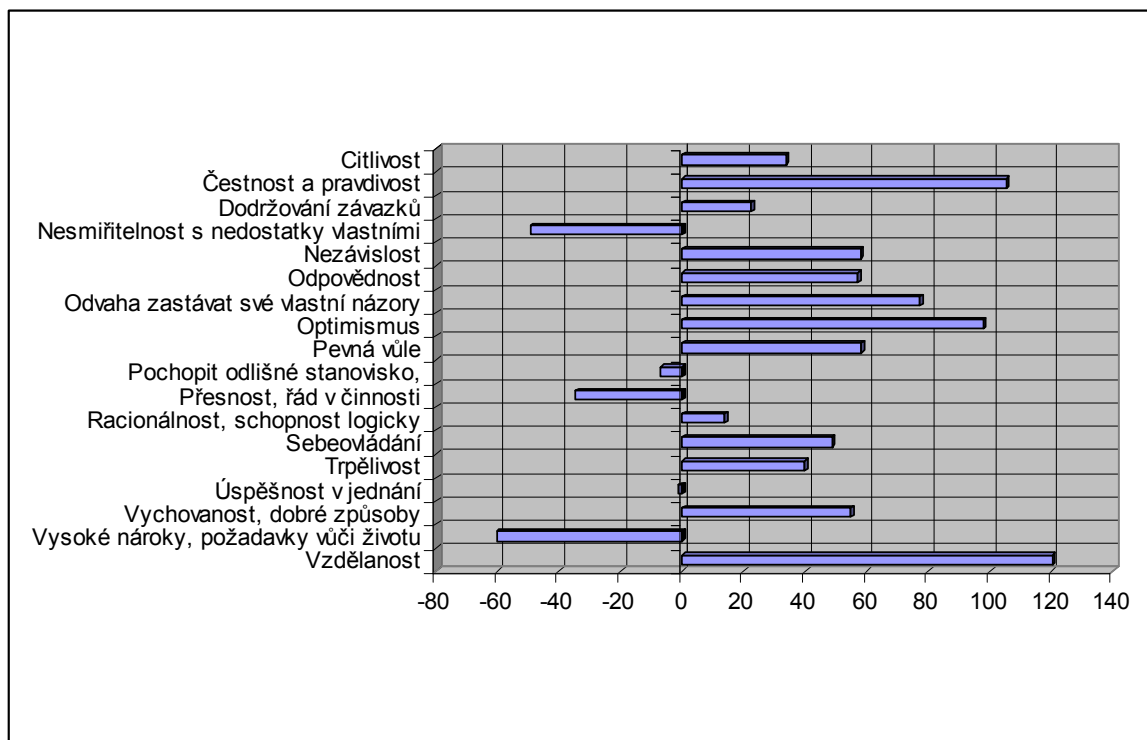
Tabulka č. 14: Poslední tři instrumentální hodnoty

16.	Přesnost, řád v činnosti
17.	Nesmiřitelnost s nedostatky vlastními i druhých
18.	Vysoké nároky, požadavky vůči životu

Tabulka č. 12 představuje celkové umístění instrumentálních hodnot mládeže od 14 do 19 let bez ohledu na pohlaví či školu, kterou respondenti navštěvují.

Tabulky č. 13 a 14 uvádím pro lepší přehled o umístění prvních šesti a posledních tří hodnot.

Graf č. 8: Význam instrumentálních hodnot u mládeže ve věku od 14 do 19 let

Graf č. 8 ukazuje, jak vysoko byly jednotlivé položky hodnoceny. Vzđělanost dosáhla 120 bodů, čestnost a pravdivost 105 bodů a třetí optimismus 98 bodů. Na druhou stranu poslední tři hodnoty se nacházejí celkem hluboko v mínusu.

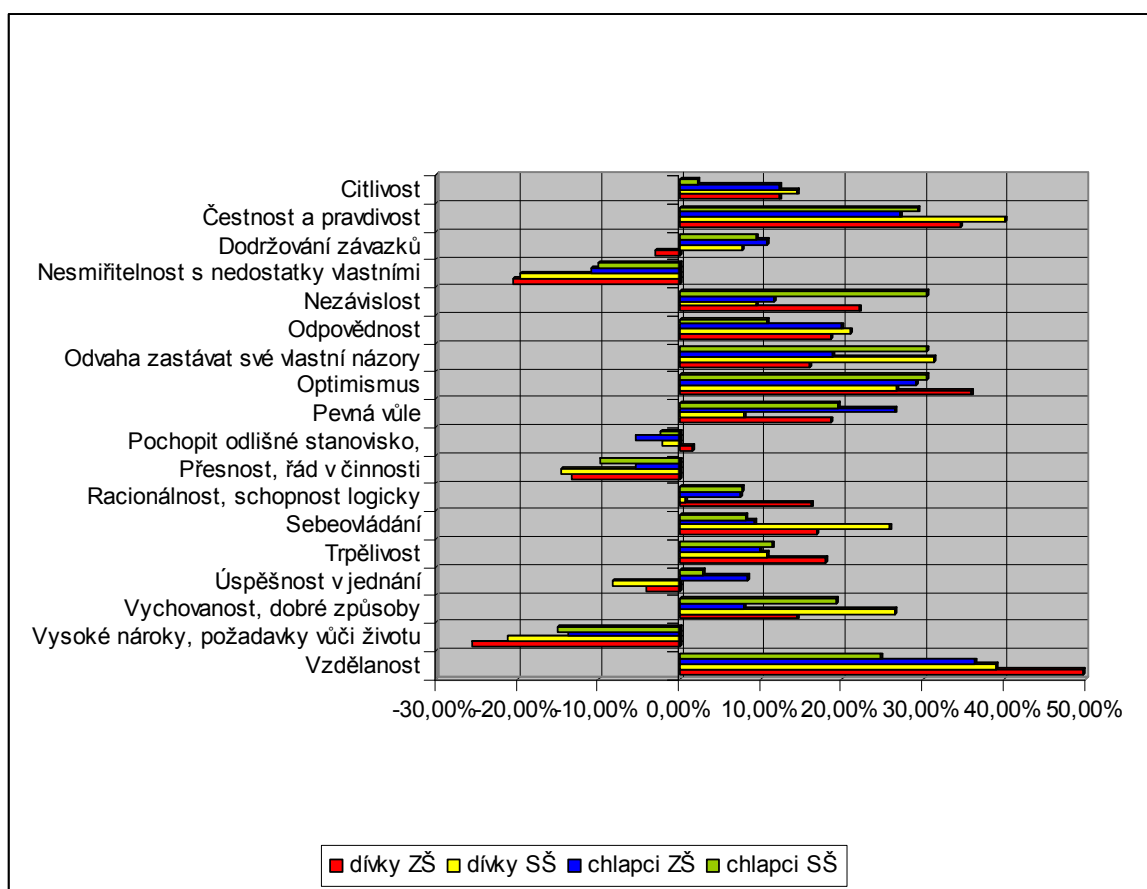
Tabulka č. 15: Umístění instrumentálních hodnot z hlediska pohlaví a školy

	dívky		chlapci	
	ZŠ	SŠ	ZŠ	SŠ
Citlivost	11.	8.	7.	14.
Čestnost a pravdivost	3.	1.	3.	4.
Dodržování závazků	14.	12.	9.	10.
Nesmiřitelnost s nedostatky vlastními i druhých	17.	17.	17.	17.
Nezávislost	4.	10.	8.	1.-3.
Odpovědnost	5.-6.	7.	5.	9.
Odvaha zastávat své vlastní názory	9.	3.	6.	1.-3.
Optimismus	2.	4.	2.	1.-3.
Pevná vůle	5.-6.	11.	4.	6.
Pochopit odlišné stanovisko, respektovat je	12.-13.	14.	15.-16.	15.
Přesnost, řád v činnosti	16.	16.	15.-16.	16.
Racionálnost, schopnost logicky myslet	12.-13.	13.	14.	12.
Sebeovládání	8.	6.	11.	11.
Trpělivost	7.	9.	10.	8.
Úspěšnost v jednání	15.	15.	12.	13.
Vychovanost, dobré způsoby	16.	5.	13.	7.
Vysoké nároky, požadavky vůči životu	18.	18.	18.	18.
Vzdělanost	1.	2.	1.	5.

Tabulka nabízí porovnání umístění hodnot jak z pohledu pohlaví, tak i školy, kterou respondenti navštěvují. Ze srovnání s tabulkou č. 12 jsou patrné značné výkyvy v umístění hodnot. Proto je třeba vzít v úvahu, že umístění v tabulce č. 12 je průměrem součtu bodů, které získaly položky od respondentů dle pohlaví a školy a takovýto žebříček (přestože se týká mládeže s vymezenou věkovou hranicí) je tedy hodně obecný.

Uvedu jeden příklad za všechny: *vzdělanost* je celkově první, zde ale vidíme, že u chlapců středních škol je až na 5. místě.

Graf č. 9 : Význam instrumentálních hodnot z hlediska pohlaví a školy

Tento graf opět znázorňuje, jak vysoko si respondenti cení jednotlivých hodnot. *Vzdělanost* nejvíce hodnotí dívky ze ZŠ (152 bodů), což pro mě bylo celkem překvapivé vzhledem k tomu, že z cílových hodnot získala hodnota *moudrost* od této skupiny respondentek pouze 6 bodů.

Vysoké nároky a požadavky vůči životu nemá ani jedna skupina respondentů. Nejméně důležitá je tato hodnota pro dívky ze ZŠ a dosáhla u nich -78 bodů.

Chlapci versus dívky

Tabulka č. 16: Umístění instrumentálních hodnot z hlediska pohlaví

	dívky	chlapci
Citlivost	10.	13.
Čestnost a pravdivost	2.	3.
Dodržování závazků	12.	10.
Nesmiřitelnost s nedostatky vlastními i druhých	17.	17.
Nezávislost	8.	6.
Odpovědnost	7.	7.
Odvaha zastávat své vlastní názory	4.	4.
Optimismus	3.	2.
Pevná vůle	11.	5.
Pochopit odlišné stanovisko, respektovat je	14.	15.
Přesnost, řád v činnosti	16.	16.
Racionálnost, schopnost logicky myslet	13.	12.
Sebeovládání	5.	11.
Trpělivost	9.	9.
Úspěšnost v jednání	15.	14.
Vychovanost, dobré způsoby	6.	8.
Vysoké nároky, požadavky vůči životu	18.	18.
Vzdělanost	1.	1.

Tabulka č. 17: Prvních šest instrumentálních hodnot z hlediska pohlaví

	dívky	chlapci
1.	Vzdělanost	Vzdělanost
2.	Čestnost a pravdivost	Optimismus
3.	Optimismus	Čestnost a pravdivost
4.	Odvaha zastávat své vlastní názory	Odvaha zastávat své vlastní názory
5.	Sebeovládání	Pevná vůle
6.	Vychovanost, dobré způsoby	Nezávislost

Tabulka č. 18: Poslední tři instrumentální hodnoty z hlediska pohlaví

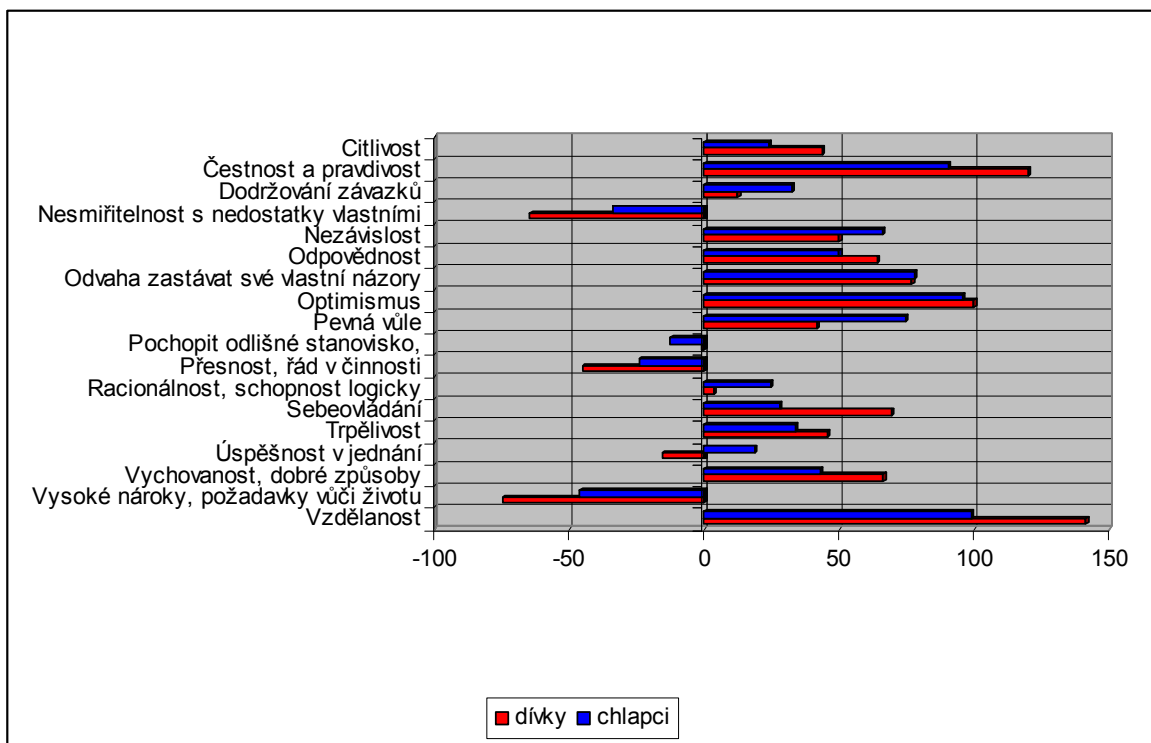
	dívky	chlapci
16.	Přesnost, řád v činnosti	Přesnost, řád v činnosti
17.	Nesmiřitelnost s nedostatky vlastními i druhých	Nesmiřitelnost s nedostatky vlastními i druhých
18.	Vysoké nároky, požadavky vůči životu	Vysoké nároky, požadavky vůči životu

První čtyři hodnoty se jak u dívek, tak i chlapců shodují, i když s jednou výměnou druhého a třetího místa. Jinak je tomu ovšem u pátého a šestého místa. Dívky jako pátou nejdůležitější hodnotu uvádějí *sebeovládání* (u chlapců na 11. místě), pro chlapce je

důležitější *pevná vůle* (u dívek na 11. místě). Pro dívky je na šesté příčce *vychovanost, dobré způsoby*, chlapci upřednostňují *nezávislost*.

Poslední tři příčky se v umístění naprosto shodují.

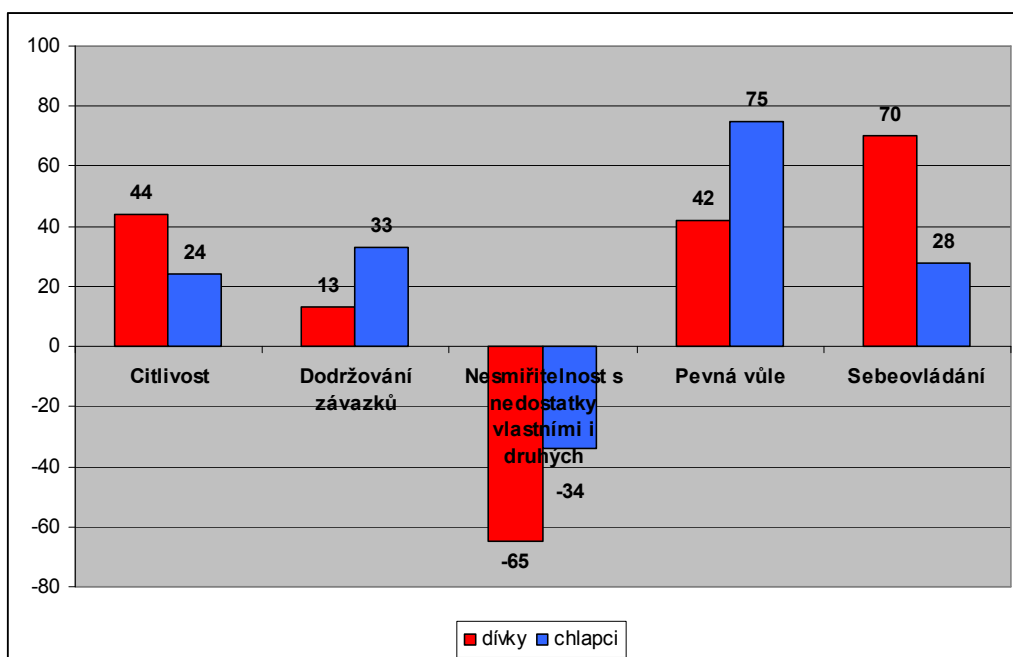
Graf č. 10: Význam instrumentálních hodnot z hlediska pohlaví

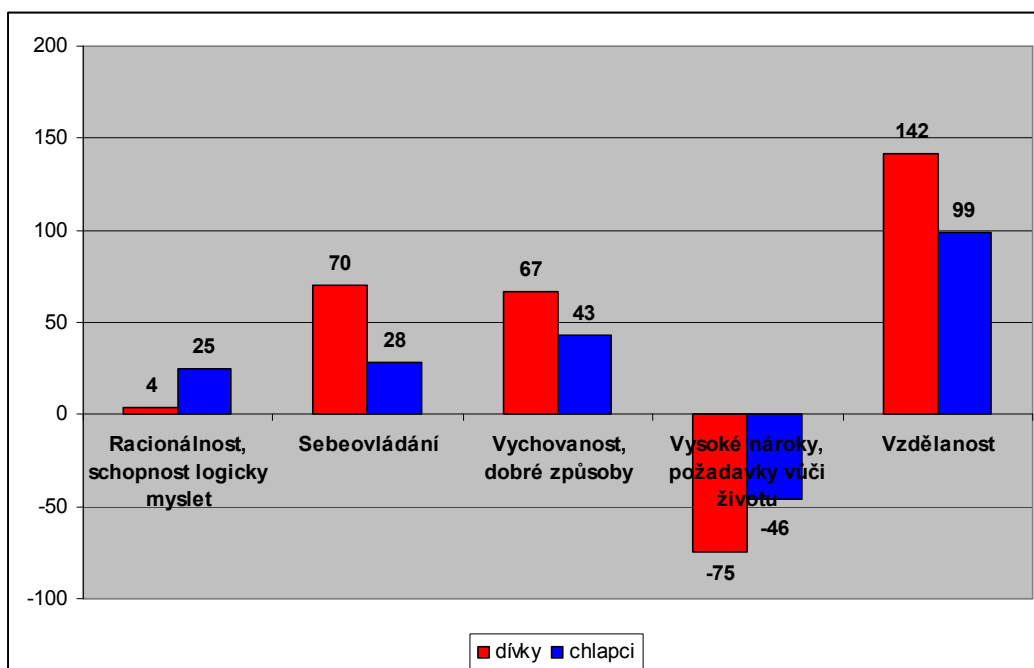
Přesto, že je *vzdělanost* nejdůležitější jak pro chlapce, tak pro dívky, v grafu je vidět, že dívky ji hodnotí mnohem více. Naopak optimismus se umístil u dívek na druhém a u chlapců na třetím místě, ale co se týká součtu bodů, dívky jej ohodnotili celkem 100 body a chlapci 96 body, hodnocení je tedy téměř totožné.

Nejvýznamnější rozdíly opět znázorňují v následujících dvou grafech:

Graf č. 11: Rozdíly v hodnocení instrumentálních hodnot z hlediska pohlaví I

Graf č. 12: Rozdíly v hodnocení instrumentálních hodnot z hlediska pohlaví II

Základní škola versus střední škola

Tabulka č. 19: Umístění instrumentálních hodnot z hlediska školy

	ZŠ	SŠ
Citlivost	10.	11.
Čestnost a pravdivost	3.	1.
Dodržování závazků	12.	12.
Nesmiřitelnost s nedostatky vlastními i druhých	17.	17.
Nezávislost	7.	6.
Odpovědnost	5.	8.
Odvaha zastávat své vlastní názory	6.	3.
Optimismus	2.	4.
Pevná vůle	4.	9.
Pochopit odlišné stanovisko, respektovat je	15.	14.
Přesnost, řád v činnosti	16.	16.
Racionálnost, schopnost logicky myslet	13.	13.
Sebeovládání	9.	7.
Trpělivost	8.	10.
Úspěšnost v jednání	14.	15.
Vychovanost, dobré způsoby	11.	5.
Vysoké nároky, požadavky vůči životu	18.	18.
Vzdělanost	1.	2.

Tabulka č. 20: Prvních šest instrumentálních hodnot z hlediska školy

	ZŠ	SŠ
1.	Vzdělanost	Čestnost a pravdivost
2.	Optimismus	Vzdělanost
3.	Čestnost a pravdivost	Odvaha zastávat své vlastní názory
4.	Pevná vůle	Optimismus
5.	Odpovědnost	Vychovanost, dobré způsoby
6.	Odvaha zastávat své vlastní názory	Nezávislost

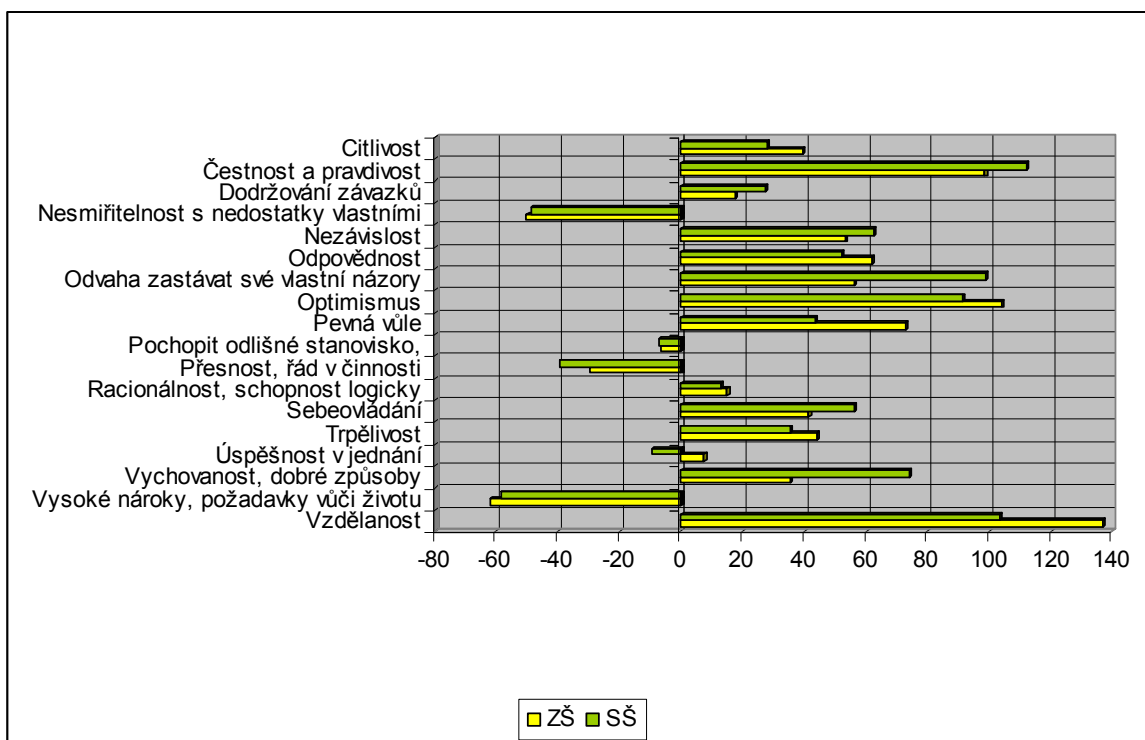
Tabulka č. 21: Poslední tři instrumentální hodnoty z hlediska školy

	ZŠ	SŠ
16.	Přesnost, řád v činnosti	Přesnost, řád v činnosti
17.	Nesmiřitelnost s nedostatky vlastními i druhých	Nesmiřitelnost s nedostatky vlastními i druhých
18.	Vysoké nároky, požadavky vůči životu	Vysoké nároky, požadavky vůči životu

Umístění jednotlivých instrumentálních hodnot z hlediska školy se nejeví tak vyrovnaně, jako u pořadí z hlediska pohlaví a to především v prvních šesti hodnotách. Ačkoli nejsou mezi pořadími hodnot velké rozdíly, můžeme konstatovat, že ani jedno umístění na prvních šesti příčkách není u ZŠ a SŠ totožné.

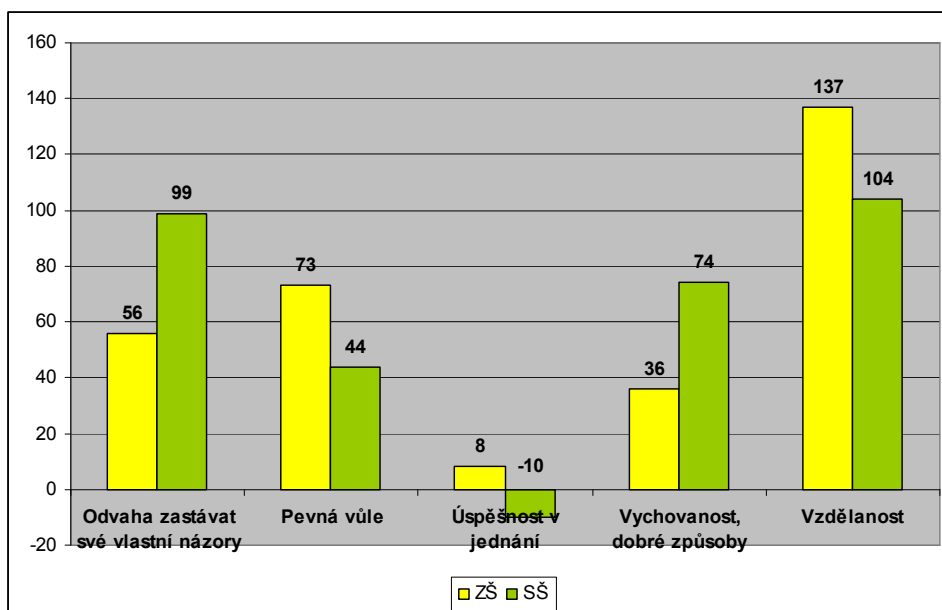
To ovšem neplatí pro poslední tři místa, kde se, tak jako ve srovnání z hlediska pohlaví, opět objevily hodnoty *přesnost, řád v činnosti, nesmiřitelnost s nedostatky vlastními i druhých a vysoké nároky, požadavky vůči životu*.

Graf č. 13: Význam instrumentálních hodnot z hlediska školy

Graf naznačuje, jaké hodnoty získaly nejvyšší hodnocení a zároveň vidíme, jaké hodnoty se dostaly do minusového hodnocení. Např. *vysoké nároky a požadavky vůči životu* (-62 a -59 bodů) či *nesmiřitelnost s nedostatky* (-50 a -49 bodů) se ocitají poměrně hluboko pod nulovou hranicí. Respondenti je tedy často označovali jako jednu z nejméně důležitých hodnot.

Graf č. 14: Rozdíly v hodnocení instrumentálních hodnot z hlediska školy

Graf č. 14 vyznačuje největší rozdíly mezi preferencemi jednotlivých hodnot. Pro respondenty ze středních škol je důležité *zastávat své vlastní názory*, ale také *vychovanost a dobré způsoby*. Můžeme usuzovat, že je tomu tak díky jejich věku, zkušenostem a jako osobnosti jsou již vyzrálejší. Pro mladší respondenty je více než pro středoškoláky důležitá *pevná vůle, úspěch a vzdělanost*.

5.7 Shrnutí výsledků sociálního šetření

Předpoklad č. 1:

Lze předpokládat, že hodnoty chlapců budou odlišné od hodnot dívek.

Přestože se v některých případech ukázalo, že určité hodnoty dosáhly jak u dívek, tak u chlapců podobných výsledků, co se týká umístění, po sečtení bodů ovšem vykazaly i vysoké rozdíly.

Z oblasti cílových hodnot vykazují největší rozdíly *moudrost* a *vzrušující život*, kdy chlapci hodnotí tyto hodnoty poměrně vysoko na rozdíl od dívek, u kterých se tyto hodnoty dostaly do záporných čísel a nejsou tedy pro ně důležité nebo je považují za nejméně důležité. Na druhé straně hodnoty *mír ve světě* a *život v dostatku* vysoce cení dívky, ale u chlapců dosáhly minusových bodů.

Z oblasti hodnot instrumentálních se projevily odchylky už v samotném umístění hodnot. Co se týká míry hodnocení, po sečtení bodů byly největší rozdíly v hodnotách *dodržování závazků* a *pevná vůle*, kterých si cení chlapci a hodnotách *citlivost* a *sebeovládání*, které naopak upřednostňují dívky.

Na základě výsledků šetření lze konstatovat, že **předpoklad č. 1 se potvrdil.**

Předpoklad č. 2:

Lze předpokládat, že hodnoty žáků základních škol se budou lišit od hodnot studentů středních škol.

U žáků základních škol a studentů škol středních se projevily rozdíly již v umístění jednotlivých hodnot jak cílových, tak instrumentálních.

Markantní rozdíly se ukázaly v míře hodnocení. Výsledky ukazují, že z cílových hodnot si žáci ZŠ více cení *štěstí* a je pro ně důležitý *vzrušující život*, jenž u středoškoláků dosáhl záporných hodnot. Naopak *sebeúcta*, *společenské uznání* a *mír ve světě*, jež se dostaly do záporného hodnocení u žáků ZŠ, dosáhly u studentů SŠ vysokého hodnocení.

Z hodnot instrumentálních je pro žáky ZŠ důležitá *pevná vůle* a *vzdělanost*, pro středoškoláky je důležitější *odvaha zastávat své vlastní názory* a *vychovanost*.

Na základě výsledků šetření lze konstatovat, že **předpoklad č. 2 se potvrdil.**

Otázkou samozřejmě zůstává, nakolik respondenti odpovídali podle pravdy, pochopili zadání a zda lze výsledky považovat za validní. Problém validity se u dotazníkového šetření vyskytuje obecně. Přesto jsem se snažila zajistit věrohodnost výsledků zajistit co nejsrozumitelnějšími instrukcemi pro vyplnění dotazníku a ve většině škol také svou přítomností u zadávání dotazníku respondentům. V případě potřeby jsem tak mohla instrukce povysvětlit a upřesnit.

ZÁVĚR

Slovo hodnota mi zní tak nějak vznešeně a zároveň je v něm jakési tajemství toho, kým člověk je. Už jen proto jsem zatoužila proniknout do světa hodnot mládeže a poznat tak, jací vlastně dnešní mladí lidé jsou, čeho si váží a co je pro ně důležité.

Téma hodnot má velmi široký záběr a po dokončení této práce mi připadá nevyčerpatelné. Na počátku jsem si kladla za cíl zmapovat hodnoty mládeže. Pro zúžení bylo nutné mládež nějak věkově ohraničit. Cílem také bylo porovnat hodnoty mládeže dle jejich věku, respektive podle toho, zda respondenti navštěvují základní nebo střední školu. Zároveň jsem si za cíl kladla i srovnání hodnot mládeže podle pohlaví. Porovnání z hlediska dvou proměnných mi ovšem rozsah zpracování opět rozšířilo a pokud bych se měla rozhodovat znovu, zvolila bych jen jedno hledisko pro porovnávání. Také bych přemýšlela nad tím, zda je vzorek respondentů dostačující a spíše bych uvažovala o kvalitativním výzkumu.

Nicméně i přesto si myslím že tato práce nám něco o hodnotách mládeže vypovídá. Mnohé může překvapit a možná i potěšit zjištěním, že mladí lidé nejsou až tak zkažení, jak slyšíme ze všech stran. Někdo může tvrdit, že je to jen přetvářka, ale to už nechám na každém, jak se k výsledkům šetření postaví.

Tato bakalářská práce by mohla být vhodným materiálem pro odborníky pracující s mládeží. Práce sociálních pedagogů, sociálních pracovníků či výchovných poradců vyžaduje, aby adolescentům dobře rozuměli, k čemuž jim může poznání jejich hodnot dopomoci. Zároveň by tato práce mohla být jakýmsi vodítkem pro rodiče, kteří doma mají mladého dospívajícího, kterému příliš nerozumí. Zde bych ještě jednou zmínila *přátelství* a *lásku*, což jsou hodnoty, které pro mládež znamenají mnoho a v tomto věku tvoří snad celý jejich svět. To bychom měli mít na mysli, když pracujeme s mládeží, když si s adolescentem chceme povídat a on o to nemá zájem, když nám představí své přátele či partnera a přeje si, aby se nám líbili tak jako jemu.

Pamatujme také na to, že to, co je pro dospívajícího důležité dnes, může být zítra úplně jinak. Tak jak se vyvíjí osobnost člověka, tak se také mění svět jeho hodnot.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Vzorek respondentů

Tabulka č. 2: Umístění cílových hodnot u mládeže ve věku od 14 do 19 let

Tabulka č. 3: Umístění prvních šesti cílových hodnot

Tabulka č. 4: Umístění posledních tří cílových hodnot

Tabulka č. 5: Umístění cílových hodnot z hlediska pohlaví a školy

Tabulka č. 6: Umístění cílových hodnot z hlediska pohlaví

Tabulka č. 7: Prvních šest cílových hodnot z hlediska pohlaví

Tabulka č. 8: Poslední tři cílové hodnoty z hlediska pohlaví

Tabulka č. 9: Umístění cílových hodnot z hlediska školy

Tabulka č. 10: Prvních šest cílových hodnot z hlediska školy

Tabulka č. 11: Poslední tři cílové hodnoty z hlediska školy

Tabulka č. 12: Umístění instrumentálních hodnot u mládeže ve věku od 14 do 19 let

Tabulka č. 13: Prvních šest instrumentálních hodnot

Tabulka č. 14: Poslední tři instrumentální hodnoty

Tabulka č. 15: Umístění instrumentálních hodnot z hlediska pohlaví a školy

Tabulka č. 16: Umístění instrumentálních hodnot z hlediska pohlaví

Tabulka č. 17: Prvních šest instrumentálních hodnot z hlediska pohlaví

Tabulka č. 18: Poslední tři instrumentální hodnoty z hlediska pohlaví

Tabulka č. 19: Umístění instrumentálních hodnot z hlediska školy

Tabulka č. 20: Prvních šest instrumentálních hodnot z hlediska školy

Tabulka č. 21: Poslední tři instrumentální hodnoty z hlediska školy

Seznam grafů

Graf č. 1: Respondenti dle věku a pohlaví

Graf č. 2: Význam cílových hodnot pro mládež ve věku od 14 do 19 let

Graf č. 3: Význam cílových hodnot z hlediska pohlaví a školy

Graf č. 4: Význam cílových hodnot z hlediska pohlaví

Graf č. 5: Rozdíly v hodnocení cílových hodnot z hlediska pohlaví

Graf č. 6: Význam cílových hodnot z hlediska školy

Graf č. 7: Rozdíly v hodnocení cílových hodnot z hlediska školy

Graf č. 8: Význam instrumentálních hodnot u mládeže ve věku od 14 do 19 let

Graf č. 9 : Význam instrumentálních hodnot z hlediska pohlaví a školy

Graf č. 10: Význam instrumentálních hodnot z hlediska pohlaví

Graf č. 11: Rozdíly v hodnocení instrumentálních hodnot z hlediska pohlaví I

Graf č. 12: Rozdíly v hodnocení instrumentálních hodnot z hlediska pohlaví II

Graf č. 12: Význam instrumentálních hodnot z hlediska školy

Graf č. 13: Rozdíly v hodnocení instrumentálních hodnot z hlediska školy

Seznam použitých zdrojů

Seznam literatury

- BREZINKA, W. *Filosofické základy výchovy*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-169-5.
- CAMPBELL, R. *Hledám svou cestu*. Praha, Návrat: 1993. ISBN 80-85495-22-8.
- CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6.
- DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot: Problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha: UK, 1998. ISBN 80-86039-79-X.
- DVOŘÁKOVÁ, M. *Pedagogicko psychologická diagnostika I.* České Budějovice: 2000. ISBN 80-7040-402-7.
- EYER, R., EYEROVÁ, L. *Jak naučit děti hodnotám*. 2. vyd. Praha, Portál: 2007. OSBN 978-80-7367-275-1.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha, Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha, Portál: 2009. ISBN 978-80-7367-569-1.
- JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. Praha, Portál: 2003. ISBN 80-7178-749-3.
- KUČEROVÁ, S. *Člověk, hodnoty, výchova*. Prešov, 1996. ISBN 80-85668-34-3.
- MACEK, P. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha, Portál: 1999. ISBN 80-7178-348-X.
- NYTROVÁ, O., PIKÁLKOVÁ, M. *Dialog mezi hodnotami aneb Hodnoty vyřčené a hodnoty žité*. Praha, Univerzita J. A. Komenského: 2011. ISBN 978-80-7452-014-3.
- PRUDKÝ, L. A KOL. *Inventura hodnot*. Praha: Akademia, 2009. ISBN 978-80-200-1751-2.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha : Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
- ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno, Paido: 1998. ISBN 80-85931-48-6.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha, Portál: 2006.
- SAK, P. *Proměny české mládeže. Česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha, Petrklíč: 2000. ISBN 80-7229-042-8.
- SOMR, M. *Metodika zpracování bakalářských prací*. České Budějovice, 2012.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha, Portál: 2000. ISBN 80-7178-308-0.

Seznam elektronických zdrojů

DROTÁROVÁ, L. *Multikulturní cvičení. Hodnoty pro národ II.* [online]. 2006-2008

SPHV [cit. 30. června 2012]. Dostupné na www:

< <http://www.webhumanita.cz/files/cviceniWebhumanitaHodnotyProNarodII.pdf> > .

Seznam příloh

Příloha č. 1: Vybrané hodnoty

Příloha č. 2: Dotazník

Vybrané hodnoty

Většině z nás je jasné, že člověk nemůže mít vždycky a za všech okolností všechno, mnohé hodnoty se navzájem přímo vylučují. Nelze předem obecně říci, který řád hodnot má mít přednost. Lidský kulturní vývoj naznačuje, že v kritických a hraničních situacích mají přednost hodnoty mravní a hodnoty ochrany života a zdraví před hodnotami materiálními. Ekologický imperativ, úcta k druhému člověku a sebeúcta, statečnost, přátelství a solidarita by měly mít přednost před všemi extravagancemi konzumního stylu, před pohodlím, před kariérou, hmotnými výhodami, zábavami apod. (Kučerová, 1996, s. 75). Zdůraznila bych „*měly by mít přednost*“, čemu ale dáme přednost ve skutečnosti je věc jiná a je na každém, jaké hodnoty ve svém životě upřednostní. Následující výčet je jen malou ukázkou hodnot, ať už skutečně žitých nebo jen vyřčených:

- Láska – je univerzální hodnotou, která je nenahraditelná. Může jít o vztah mezi mužem a ženou, matkou a dítětem, ale známe i lásku k vlasti, k umění, k pravdě, ...
- Naděje – opíráme se o ni v obtížných životních situacích. Zejména v terminálním stádiu vážné choroby potřebuje člověk posilovat naději.
- Odpovědnost – je nezbytné převzít odpovědnost a stát se zodpovědným, bez tohoto aktu člověk lidsky dozraje.
- Opuštění – patří ke vztahům, které by bez něj nemohly kvalitně fungovat.
- Poznávání – proces osvojování si nového, jiného, je prevencí stagnace.
- Přátelství – již od antiky je tato hodnota považována za zásadní a klíčovou. Přátelství mohou sdílet dav lidé, ale přítelem nám může být i zvíře či kniha. Antičtí myslitelé věděli, že věrné přátelství je medicína duše.
- Radost – je kladná emoce, která souvisí s konáním dobra.
- Rodina - je citová kotva existence a kolébka tvořivosti, společenství blízkých lidí, které vytváří poct domova, jistoty, zázemí a opory. 67
- Svoboda – je vnitřní možnost volby na základě hodnot. Každá generace si ji musí vydobýt znovu a převzít z ní odpovědnost. Chtít svoji svobodu je správné, ale je nutné toto chtění spojit s ohledem na druhého a pro něho.
- Víra – má mnoho podob, např. víra v život, v přírodu, v lidi, v pokrok, ... Víra je v podstatě vlastní motivace.

- Zdraví – soustavná ochrana fyzické a duševní schránky člověka. Zdraví patří k nejvýznamnějším hodnotám života každého člověka (Nytrová, Pikálková, 2011, s. 68).
- Život – je první a nejvlastnější hodnotou člověka (Kučerová, 1996, s. 75). Většina z nás se snaží žít tak, abychom si na konci svých dní mohli pomyslet: „Žil/žila jsem dobrý život?“ (Nytrová, Pikálková, 2011, s. 68).

Dotazník pro studenty a žáky

Vážení studenti a žáci,

Jako studentka oboru Sociální pedagogika na Pedagogické fakultě JU se na Vás obracím s žádostí o vyplnění tohoto dotazníku.

Dotazník je anonymní a Vaše pravdivé odpovědi mi pomohou při zpracování bakalářské práce.

Jak pracovat s tabulkami?

Krok 1: Pečlivě si prostudujte všechny výroky (pojmy, položky) v první tabulce, které se mohou týkat Vás a Vašeho života.

Krok 2: Z 18 pojmů si vyberte 6, které jsou pro Vás důležité a do volného místa vedle pojmu napište číslo 1 – 6, kdy číslo 1 = je pro mě nejdůležitější, 2 = druhé nejdůležitější, atd.

Krok 3: Znovu si pročtěte zbylé neočíslované položky a označte křížkem (X) 3 pojmy, které se Vás vůbec netýkají, nic pro Vás neznamenaají a považujete je za nedůležité nebo nejméně důležité.

blaho národa	
kamarádství, přátelství	
láska	
mír ve světě	
moudrost	
péče o milované osoby	
pocit osobní jistoty	
potěšení, život plný radosti	
prospěšný život	
rovnost příležitostí	
sebeúcta	
společenské uznání	
svět krásy – příroda, umění	
svoboda	
štěstí	
vnitřní harmonie, soulad	
vzrušující život	
život v dostatku	

Nyní postupujte stejně jako u první tabulky.

citlivost	
čestnost a pravdivost	
dodržování závazků	
nesmiřitelnost s nedostatky vlastními i druhých	
nezávislost	
odpovědnost	
odvaha zastávat své vlastní názory	
optimismus	
pevná vůle	
pochopit odlišné stanovisko, respektovat je	
přesnost, řád v činnosti	
racionálnost, schopnost logicky myslet	
sebeovládání	
trpělivost	
úspěšnost v jednání	
vychovanost, dobré způsoby	
vysoké nároky, požadavky vůči životu	
vzdělanost	

Jsem dívka/ chlapec (zakroužkujte)

Věk (napište Váš věk):

Jsem žákem/studentem (zakroužkujte):

- a) základní školy
- b) učiliště
- c) střední školy
- d) gymnázia

Ročník, který studuji (napište):

Velice Vám děkuji za Váš čas a ochotu při vyplňování dotazníku.

Lucie Malatínová, DiS.